

2e exemplaar

MAGAZIJN

RIJKSDIENST
VOOR DE GECONCENTREERDE EN
VERSPREIDE
KUNSTWERKEN

EXTRA

HOE KRING IK DIT
ALLEMAAL ONDER
HET VOLK...

TIL
S
G
E
K

20
S
G
E
K

5
U
O
P
G
E
T

79-062 A

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 GP Amsterdam
Tel.: 243735/243737/243758/243739

Remco Campert

Het was in het jaar van de staking
De stad lag als een blootgewoelde zieke
In het landschap
Koortsdromen van vogels waren al eerder
Naar het Zuiden gevlogen
Nu sloegen de straten uit van mensen
Ze hadden honger en meer: ze hadden genoeg
Van oorlog
Hun leiders zwaaiden leuzen en wij
Wij bedreven liefde aan elkaar

Het was in het jaar van de staking
De strijd met stenen om brood
Dat we liefhadden en liepen
Door het eertijds prinselijke park
En zaten onder verleden beelden
Grijs als de winter die — een duif —
Ontsnapt was aan de korf van de kalender
En kroop in onze kleren
Op zoek naar het voorjaar van een liefde
Die geurde op onze huid

Het was in het jaar van de staking
De stad giste als bier
De heuvels waren vol aandacht
Voor dieren en mensen als immer
De mensen liepen als tranen
Door de straten
De stad rimpelde zijn voorhoofd
Bewoog de spieren van zijn kaken
De kerken wankelden
De mensen wilden eten en aardse vrede

Het was in het jaar van de staking
We woonden in de koudste kamer van de stad
Ik schreef geen brieven aan de lezer
Ik verkocht mijn schrijfmachine
En hongerde naar de hand van je liefde
Die vol sociaal besef niet op zich wachten liet
We goochelden met onze oren
Het behang applaudiseerde met scheuren
De koudste kamer was een warm theater

Het was in het jaar van de staking
Je ogen kuste ik tot Japanse schelpen
Je buik een holte van konijn
Ik zette een hoge hoed op
— De tovenaar, de bruid —
De deur zuchtte van verbazing
En ik boog dankbaar
Met een enkel handgebaar
Liet ik je borsten vuurspuwen
Warm trillend
De tafel sloot zijn ogen
Vierkante Calvinist

Het was in het jaar van de staking
Werkers liepen door de wijken, onrustig
Moeders met kinderen aan hun schort
Klaptten de huishoudbokjes dicht, wanhopig
Er werd met scherp geschoten
Een zoon stierf
De minister van volkshuisvesting opende een bankgebouw
Dichters werden journalist
In Tunis sprong een spoorbrug
Het Westen weifelde, dat is haar taak

Het was in het jaar van de staking
We hadden makkelijk lief
We waren vol realiteit van de opperhuid
Ik medicus met microscoop
Meer liefde voor mijn vak dan kennis
Jij het levend voorbeeld in het vakboek
Levende spieren knellend
Levende mond diep als wijsbegeerte
Alles levend tot op de geboortedatum
In je paspoort

Het was in het jaar van de staking
In de koudste kamer van de stad
Dat wij liefhadden
En om ons heen de mensen
Brood en vrede vroegen, een voedingsbodem
Voor liefde

Het was in het jaar van de staking
In de eeuw van de staking

Men moet er
Toch consequenties uit trekken

75-062
111.1
F 5b

KUNSTPOLITIEK inleiding door Bart Tromp

Ik sta hier voor u, zo blijkt uit de uitnodiging voor deze bijeenkomst, om „de noodzaak van een kunstbeleid in politieke zin te preciseren”. Of ik daarin zal slagen weet ik niet, want in die uitnodiging zit de veronderstelling besloten dat twee vragen vooraf al volmondig met „ja” zijn beantwoord. Die vragen luiden: is kunstpolitiek noodzakelijk? Is kunstpolitiek mogelijk? Men behoeft geen filosofische fijnproever te zijn om aan te voelen dat dit vragen van een Kantiaans kaliber zijn. In de „Kritik der Urteilskraft” komt echter geen paragraaf voor met als titel „Wie ist Kunstpolitik möglich”. Kunstpolitiek en kunstbeleid zijn problemen van de twintigste en niet van de achttiende eeuw.

Het begrip „Kritik” betekent in de filosofie van Kant zo ongeveer: onderzoek naar de vooronderstelling op basis waarvan denken, kennen of handelen mogelijk is. Diezelfde betekenis heeft „Kritik” ook nog, om een voorbeeld te noemen, bij Marx. De ondertitel van „Das Kapital” dient dus niet vertaald te worden als „een kritische beschouwing van de economische politiek” (zoals dat in Nederland gebeurd is), maar als „een onderzoek van de vooronderstellingen op basis waarvan economie bedreven wordt”, zoals men ook „Kritik der reinen Vernunft” bij voorkeur niet moet vertalen als „kritische opmerkingen over het gezonde verstand”. Het is in deze trant dat ik de vragen naar de noodzaak en mogelijkheid van kunstpolitiek aan de orde wil stellen.

Om elk misverstand te vermijden zeg ik hier maar meteen bij wat ik vanavond

... dus allemaal niet doe. Ik zal niet inhoudelijk ingaan op debat over de cultuurpolitiek, ik ga nauwelijks in op het kunstbeleid zoals dat door achtereenvolgende regeringen is gevoerd. Ik ga mij ook niet bezighouden met pogingen om „kunst” en „cultuur” te definiëren, in-dachtig de volstrekt juiste stelling van Karl Popper dat men definities van rechts naar links moet lezen. En wel het laatste dat in mijn voornemen ligt is hier grootse en nieuwe ideeën te ontvouwen over de verhouding tussen kunst en politiek, of om hier de contouren van, bijvoorbeeld, een Socialistisch Kunstbeleid te schetsen. Bovendien zal ik het voortdurend hebben over kunst in het algemeen, en komen kunstenaars in het verhaal al helemaal niet voor. En zelfs de dingen waarover ik het wel zal hebben, die moet u niet allemaal serieus nemen, want ik probeer eerder enkele vrij globale denkbeelden uit te werken, dan dat ik naar materiaal heb gezocht dat de juistheid van die ideeën zou kunnen ondersteunen. Het is dus zeker waar dat voor vrijwel alles wat ik hierna ga zeggen de klassieke dooddoener uit de sociologie geldt: „Dit moet nader onderzocht worden”.

De vragen nu, naar de mogelijkheid en noodzakelijkheid van een kunstpolitiek, worden niet in abstracto gesteld. Als wij hier vanavond niet voor onze lol bijeen zijn, dan toch zeker ook niet vanwege zekere ideeën over museumbeleid in een aangrenzende gemeente. Het debat over kunst- en cultuurpolitiek dat — mede dankzij het ijverige stoken van de nieuwe adjunct-hoofdredakteur van De Volkskrant, ere wie ere toe-

„IETS ZINNIGS, ZO MOGELIJK.”

Toen Remco Campert in het voorjaar van 1979 vernam dat hem op 16 juni van dat jaar in Rotterdam de P.C. Hoofdprijs zou worden uitgereikt, richtte hij tot drs. J. M. den Uyl het verzoek om bij die gelegenheid enige woorden te wijden aan kunst en socialisme. „Iets zinnigs, zo mogelijk.”

Deze even bescheiden als dringende aansporing leidde tot een toespraak die in de loop van de daarna volgende weken de pennen alom in beweging bracht. Den Uyl had de politiek weer in de kunst gemengd, en de kunst in de politiek. Naast alle kritiek en verwijten die door de wijze waarop hij dat had gedaan zijn deel werden, dient hem zeker de verdienste te worden toegerekend dat hij de discussie over kunst en politiek aanwakkerde in een periode waarin de politiek zich voornamelijk om de financieel-economische kwaliteit van het bestaan leek te bekommeren.

Om te voorkomen dat die discussie spoedig zou verdampen greep de Rotterdamse Kunststichting in samenwerking met de Boekmanstichting de gelegenheid aan om een reeks van bijeenkomsten op datzelfde thema te organiseren. Een werkgroep (bestaande uit Jan Kassies, Wim Beeren, Daniël de Lange, Adriaan van der Staay, Bart Tromp, Jan Rogier en Hans Keller) nam de voorbereiding daartoe ter hand en besloot in eerste instantie in februari 1980 een openbaar debat te organiseren waar de resultaten ter discussie staan van een werksymposium dat op 2 en 3 november 1979 in Rotterdam werd gehouden.

Deze Magazijn-extra bevat een zo nauwkeurig mogelijke verslaggeving van dit werksymposium, dat vrijdagavond 2 november werd geopend met een inleiding door Bart Tromp gevolgd door reacties van Jan Blokker en Jan Rogier

pagina 3
pagina 8
pagina 10

en een plenaire discussie onder leiding van prof S. J. Doorman

pagina 12

Op zaterdagmorgen 3 november discussieerden de deelnemers verdeeld in

pagina 15
pagina 25

vijf werkgroepen over vier kernonderwerpen met als resultaat vier stellingen

die de inzet vormden van een plenaire discussie, opnieuw onder leiding van prof. Doorman

pagina 26

COLOPHON

Deze MAGAZIJN-EXTRA is een gezamenlijke uitgave van de ROTTERDAMSE KUNSTSTICHTING en de BOEKMANSTICHTING. Deze uitgave is gratis toegezonden aan alle abonneés van het blad Magazijn. Losse nummers kosten f 2,50.

De redactionele verantwoordelijkheid voor de verslagen van de vijf werkgroepen berust bij de rapporteurs.

Illustraties en omslag: Opland

Zetwerk: Hoi studio

Vormgeving: Rick Vermeulen

Druk: Chevalier

Eindredactie: Hans van Dulken, Tony Jansen en Frank Visbeen

komt — dit jaar — voor het eerst in lange tijd — op gang is gekomen, dat debat heeft wel een konkrete aanleiding, maar deze is toch niet meer geweest dan de druppel die een emmer vol ongenoegen deed overlopen.

Waar komt dat ongenoegen vandaan? Wat is precies de basis van het gevoel dat een grote matheid als een enorme natte dweil over Nederland ligt heengeveleid? De voornaamste en meest direkte faktor die daaraan debet is, is de kater van „de jaren zestig”. Als de rookbom met recht het wapen van de toenmalige revolutionairen genoemd kan worden, dan heeft het verwaaien van de toen geproduceerde rook zichtbaar gemaakt dat de beloofde vernieuwingen uit zijn gebleven, of erger nog, in het geheel niet overeenkomen met de zo hooggestemde (maar ook zo opgeschroefde) verwachtingen. Terwijl de welvaart, uitgedrukt in besteedbaar inkomen, tot een in de geschiedenis ongekende hoogte steeg, werd de gedachte geloochenstraft, dat wanneer mensen maar eenmaal hun primaire stoffelijke behoeften en sociale zekerheid bevochten hadden, zij hun aandacht eindelijk op kunst en de Hogere Dingen des levens zouden richten. De meeste mensen bleken wel meer te willen, maar dan vooral van dingen die, om een klassieke term te gebruiken, „gewoon fijn” zijn: automobielen, popmuziek, piratenzenders, buitenlandse vakanties en alcoholische dranken. En de politiek? In de jaren zeventig verscheen, na jarenlang gezeur voor het eerst een nota kunst en kunstbeleid, waarin de plaats van de kunsten in het geheel van het overheidsbeleid royaal werd beschreven. Maar ondanks de al jaren volgehouden inspanningen van enkelen in de politiek, heeft toch het gevoel postgevat dat voor kunst bij politieke partijen geen werkelijke belangstelling bestaat.

Voor de PvdA kan het in dit opzicht ontgelden, wat des te merkwaardiger is, waar de socialisten verhoudingsgewijs altijd meer aandacht aan cultuurpolitiek hebben besteed dan de meeste andere politieke partijen. Ik denk dat in dat wantrouwen en die irritatie bij delen van de culturele en artistieke intelligentia dan ook een sterk element van teleurgestelde verwachting zit, vooral sinds

de vernieuwing van de PvdA in de jaren zestig een nieuwe elite aan de macht bracht, die kunst alleen van belang leek te achten als deze aan de man kon worden gebracht als maatschappijkritisch en welzijnsbevorderend — twee eigenschappen waarvan dan ook nog werd gedacht dat ze zich niet als water en vuur verhouden.

Als dit beeld van de achtergronden van het grote ongenoegen dat ik hier schets in grote lijnen juist is, dan levert dat toch niet voldoende inzicht op in de mogelijkheden en onmogelijkheden van een kunstpolitiek. Want daarvoor is dit ongenoegen toch te fragmentarisch, en te zeer zelf een symptoom van onderliggende veranderingen in de cultuur en structuur van de samenleving.

De uiteenzetting die nu volgt, heeft tot doel het naar mijn mening centrale patroon van zulke langlopende processen te schetsen. De directeur van deze zaak wil graag dat ik u provoceer, maar de grotere kans dat u dit nogal droog zult vinden, moet u maar voor lief nemen. Bovendien wordt het verderop nog saai en heb ik, om het gras niet weg te maaien voor de voorzitter die hierna de discussie gaat leiden, alle grappen en grollen uit mijn betoog geschrapt.

De grondgedachte van mijn betoog ontleen ik aan enkele klassieke denkers, en de eenvoudigste opening van zaken is de observatie dat men in het werk van Karl Marx nooit de uitdrukking „de kapitalistische samenleving” kan tegenkomen. Marx maakt, integendeel, altijd systematisch onderscheid tussen de „kapitalistische economie” enerzijds en de „burgerlijke samenleving” anderzijds. Hoewel hij zich daarover verder nooit heeft uitgelaten, maakte hij dat onderscheid, om een lievelingsterm van marxisten te gebruiken, niet toevallig. Voor hem, en de meeste denkers uit zijn tijd en nog ver daarna, was er nog een vanzelfsprekend onderscheid tussen de principes waarop het economisch proces berustte- en het systeem van normen en waarden dat de relaties tussen mensen reguleerde. In deze visie stond

De vier kern-onderwerpen waarop de discussie werd toegespitst waren:

- 1** Kunst en decentralisatie — welke alternatieven zijn denkbaar en realiseerbaar die voorkomen dat decentralisatie in de kunst zal leiden tot een geïnstitutionaliseerd provincialisme?
- 2** Als erkend moet worden dat de „Kultuurspreiding” is mislukt, welke consequenties moet een kunstbeleid daar dan een verbinden — welke alternatieven zijn daar denkbaar en uitvoerbaar?
- 3** Welke motieven kunnen voor de overheid worden geformuleerd — behalve die welke zijn ontleend aan het vormende gebruik van kunst — om kunst formeel toe te staan, te steunen en te stimuleren (minder inhoudelijk regelend, meer voorwaarden scheppend)?
- 4** Hoe kan in de politiek erkenning worden gevonden voor de opvatting dat kunstzinnig onderzoek gelijk is aan wetenschappelijke research?

Een vijfde onderwerp aangaande de alternatieve financieringsmogelijkheden van de kunst — alle genodigden was verzocht om op deze vijf thema's stellingen in te zenden ter nadere bespreking — trok zo weinig belangstelling dat het aan de werkgroep van het vierde werd toegevoegd. Het tweede thema — dat aangaande de „Kultuurspreiding” — trok zoveel gegadigden dat de beraadslagingen hierover in twee werkgroepen werden gesplitst.

De opening van het werksymposium werd op 2 november 1979 verricht door Remco Campert met het lezen van zijn gedicht „Het was in het jaar van de staking”. Op het bestaan daarvan was hij attent gemaakt door drs. J. M. den Uyl, die het tijdens de voorbereiding van zijn speech op 16 juni niet in Camperts Verzamelde Gedichten had aangetroffen maar wel in een bloemlezing van Penguin vol internationale socialistische poëzie, vertaald in het engels. Met deze verslaggeving is ook dit gedicht in zijn oorspronkelijke staat weer bereikbaar geworden.

kapitalisme niet los van dat systeem van normen en waarden, van deze burgerlijke cultuur. Eerder was het omgekeerde het geval. De ontwikkeling van het kapitalisme werd mogelijk gemaakt doordat bepaalde niet-kapitalistische elementen in de heersende cultuur onbedoeld de impulsen daartoe losmaakten.

De bekende uitwerking van deze gedachtengang is natuurlijk de studie van Max Weber, waarin deze aannemelijk trachtte te maken dat de opkomst van het modern kapitalisme in de hand is gewerkt door bepaalde elementen in het calvinisme en protestantisme, zoals „wereldse ascese” en spaarzaamheid. Het gaat er nu niet om, vast te stellen of Weber al dan niet gelijk had, maar om de confrontatie met het in de afgelopen jaren gangbaar geworden beeld, waarin kunst, traditionele, elitaire, burgerlijke kunst, wordt voorgesteld als de ideologische verschijningsvorm van dat duivelse kapitalisme.

Daartegenin stel ik dat deze traditionele kunst, de kunst die in de afgelopen eeuwen gestalte kreeg onder de patronage van de burgerij, integendeel voor een voorname gedeelte voortkwam uit de spanningen, om niet te zeggen, tegenstellingen tussen kapitalisme en burgerlijke cultuur, een burgerlijke cultuur, waarin niet alleen vele elementen uit vóórkapitalistische, aristocratische levensstijlen nog lange tijd bewaard bleven, maar ook systematisch motieven opdoken die voortkwamen uit de weerzin die het ethos van de kapitalistische produktiewijze wekte. Want ook daarover kan geen misverstand bestaan: kapitalisme heeft ook als economisch systeem een eigen cultuur, waarin het leidende principe het ruilprincipe is. Waar het echter om gaat is dat deze cultuur van het kapitalisme lange tijd zich niet verder uitstreckte dan het domein van de economie. De ontwikkeling van het kapitalisme laat zich echter beschrijven als het geleidelijk gaan domineren van het kapitalistisch ethos ook op de terreinen van de cultuur, een ontwikkeling die in de twintigste eeuw versneld plaatsvindt. De burgerij verdwijnt als patroon, objekt en konsument van de kunsten en ook in de kunsten laat zich de desintegratie van de burgerlijke cultuur aflezen, een burgerlijke cultuur die niet door een revolutie maar door de werking van het kapitalisme zelf ondermijnd werd. Voor Giuseppe Verdi was het nog een vanzelfsprekende zaak dat niet de muziekkritiek, maar de recette de graadmeter voor het artistieke succes van zijn werken was. Het modernisme, als de meest algemene noemer van de anti-burgerlijke stijlen in de kunsten van de eerste helft van deze eeuw kon zich overal doorzetten — omdat er geen tegenstander meer was. De avant-garde werd een voorhoede zonder hoofdmacht en achterhoede. Standaarden van beoordeling, die door een betrekkelijk grote laag begrepen en gedeeld konden worden, maakten plaats voor een explosie aan stijlen en experimenten die zich nauwelijks op zichzelf, laat staan ten opzichte van elkaar lieten beoordelen. En niet een publiek, maar de staat werd de

patroon van de kunsten.

De crisis van de kunst vertoont zich echter allereerst als een consumptieprobleem. Terwijl de objektieve mogelijkheden tot het genieten van kunst in wat voor vorm ook voor alle bevolkingslagen gegroeid zijn, is het gebruik dat ervan wordt gemaakt daarbij achtergebleven of zelfs ook absoluut teruggelopen. Zij die wel van de door de overheid in stand gehouden en gesubsidieerde kunstuitingen gebruik maken, blijken bovendien voor het merendeel uit de toch al geprivilegieerde lagen van de bevolking te komen.

Zoals zoveel voorzieningen die de verzorgingsstaat zijn onderdanen biedt, komen ook de kunsten in onevenredige mate ten goede aan mensen die het hoogst scoren in termen van inkomen en opleiding. In deze zin lijkt het cultuurspreidingsbeleid, de centrale idee achter het tot nu toe gevoerde kunstbeleid in Nederland, mislukt. In dit opzicht stellen de idealen van de politiek op het terrein der kunsten ons voor een merkwaardig dilemma dat door Adriaan van der Staay als volgt is omschreven: „hoe een cultuurpolitiek te funderen die de emancipatie van de massa voltooit en toch aan de massa de vrijheid onthoudt om die waarden waaraan de culturele elite (wel te onderscheiden van de maatschappelijke elite) hecht, te negeren”?

Dit dilemma is inderdaad het centrale probleem voor een kunstpolitiek. De horens ervan heten democratisering en bevoogding.

Het lijkt dus erg eenvoudig. Iedereen is vóór democratisering en tegen bevoogding. Cultuurpolitiek en dus ook kunstpolitiek dienen zich uiteindelijk in termen van democratie te legitimeren. Bij nader inzien ligt het wat minder simpel. Is democratisering werkelijk hetzelfde als het honoreren van de preferenties van de burgers zoals die op een gegeven moment bestaan? Nu hebben vele slimme denkers al aangetoond dat dit op zich al niet mogelijk is, omdat de preferenties van individuen niet

consistent zijn. Maar belangrijker is dat de preferenties van individuen niet voor eens en altijd door de natuur gegeven zijn, maar zelf gevormd worden door historie, traditie, cultuur, door maatschappelijke krachten die niemand heeft kunnen kiezen. Deze idee van democratie als het enkel en alleen afgaan op de voorkeuren van individuen is door Barrington Moore ooit sarcastisch afgedaan met de stelling dat als er voor dat doel ooit verkiezingen zouden zijn gehouden, er waarschijnlijk geen industriële samenleving zou zijn gekomen. Democratie is, zo kan men dus concluderen, op zich niet in strijd met pogingen de bestaande preferentiestructuur van de burgers via beleid om te buigen of het er nu om

Cultureel pluralisme veronderstelt een voortdurend debat over wat mooier, meer waar of beter is en niet de uitslag van dat debat telt, maar het debat zelf, en de inzet daarvan.

Nu moet ik bij deze diepzinnige opmerkingen meteen opmerken dat de situatie van veel van de kunsten in de huidige tijd heel precair is. Cultureel pluralisme heeft in wezen altijd bestaan, maar de kenmerkende vorm ervan was het bestaan van een dominerende traditie die permanent belaagd werd door anti-traditionele bewegingen, die met wisselend succes optraden. In die zin was het ook mogelijk het langs de centrale as traditie-, „modernisme” gestructureerd werd. De desintegratie van een

„Binnen de PvdA als zodanig is er geen idee over kunst- en kunstbeleid, dat kun je rustig zeggen. In de officiële partijliteratuur vindt je er niets over, behalve zo nu en dan een artikeltje. En als je je afvraagt wat voor visie op kunst dan daar nog achtersteekt, dan is er niets. Althans niets, dat op een of andere manier is vastgelegd binnen de partij. Er is wel zoiets als een kunstenaarsbeleid, het verbeteren van de positie van de kunstenaar, maar dat is nog lang geen kunstbeleid.”

Bart Tromp, H.P., 2 juni, 1979

gaat hen riskante gewoonten af te leren, de kachel wat lager te stellen of hen ertoe te bewegen de schouwburg te bezoeken om daar een van hun centen gesubsidieerde opvoering te zien. Zo gezien liggen de horens van het dilemma weliswaar ver uiteen, maar het is wel degelijk mogelijk ergens daar tussenin het smalle pad te bewandelen. Doorslaggevend voor de aanvaardbaarheid van het bewandelen van een dergelijke weg is echter de wijze waarop men deze gang legitimeert. Ik denk dat men er dan niet omheen kan om een duidelijke keus te maken voor een bepaalde vorm van actieve kunstpolitiek, waarin vrij radicaal gebroken wordt met de valse suggestie dat die kunst voor iedereen bevorderd wordt omdat iedereen dat zo graag wil, of eigenlijk zou moeten willen. Maar zou dat niet neerkomen op staatskunst? Op monopolieverlening aan één bepaalde kunstvorm of familie van kunstvormen? In deze gedachtengang zit iets waars en onwaars. Zeker is dat het noch mogelijk is noch wenselijk zou zijn om een enkele hiërarchie van hoog naar laag aan te leggen of op te leggen. Elke rechtvaardige kunstpolitiek begint met het aanvaarden van het feit van een cultureel pluralisme.

Maar cultureel pluralisme: het naast elkaar bestaan van allerlei cultuuruitingen is niet, en dat moet u goed begrijpen, hetzelfde als cultureel relativisme: de gedachte dat alle cultuuruitingen dezelfde waarden hebben en dat de enige basis om deze te verdelen, de voorkeuren van individuen zijn.

Cultureel relativisme is in deze zin een logisch eindproduct van de invasie van het kapitalisme op het terrein van de cultuur.

Cultureel pluralisme is daarvan het tegendeel. Het is gebaseerd op de gedachte dat als men het bestaan van geheel uiteenlopende vormen van kunst en cultuur erkent en aanvaardt, het interessante daaraan nu juist het zoeken naar standaarden van kwaliteit, naar hiërarchieën van waarde is, waaraan ze gemeten kunnen worden.

betrekkelijk homogene traditie, de burgerlijke cultuur, heeft echter in verschillende kunsten geleid tot een Big Bang in het artistieke heelal — stijlen, scholen, hoe je ze ook wilt noemen, drijven met grote snelheid van elkaar en lijken geen raakpunten meer te hebben.

Ik zal hier niet verder op doorgaan, maar het is dit element, de ontwikkelingen in de kunst zelf, en de volstrekt nieuwe problemen die deze met zich meebrengen, dat veel te veel buiten beschouwing wordt gelaten in de discussie over kunst- en cultuurpolitiek. Wij moeten waken voor een benadering waarin wel ernstig getobt wordt over onwillige kopers en falende verkoopstechnieken, maar het produkt zelf niet in de beschouwingen wordt betrokken.

Dit alles overziende vind ik de uitgangspunten van de traditionele socialistische visie op kunst en kunstpolitiek eigenlijk helemaal zo gek nog niet, hoezeer er van alles valt op te merken over de manier waarop die wel verwoord en gestalte gegeven is. Ze bevallen me in ieder geval stukken beter dan die grootste visies die niet verder komen dan het aanklagen van het elitaire karakter van kunst onder het mom van „kunst voor het volk”, „maatschappelijk engagement” en die net als zoveel pseudo-radicalisme uit de jaren zestig en zeventig eerder een symptoom zijn van het oprukken van de commerciële cultuur, (die, zoals ik heb trachten aannemelijk te maken, bij deze fase van de maatschappelijke ontwikkeling past), dan dat ze daar een contrapunt van vormen. Aan die socialistische visie ligt een mensbeeld ten grondslag, waarin als diens levensvervulling de ontwikkeling van zijn talenten wordt gezien. Het is geen nieuw mensbeeld, maar het kontrasteert scherp, met het beeld van het burgerlijk individu dat ons voor het eerst, en wat mij betreft, ook het onvergetelijkst, tegemoet treedt uit het werk van Thomas Hobbes, die de waarde van een mens omschrijft als: zijn „prijs, en niet meer dan dat”;

die hem tekent opgejaagd door zijn vrees voor de dood en de onvervulbare lust naar bezit, daarin z'n levenstaak en -vervulling of, zoals dat bij Hobbes heel prozaïsch heet, „a commodious living” vindt. In de socialistische visie behoort de kunst, de kunst van de burgerlijke cultuur, maar niet deze alleen, tot het oneindige scala van mogelijkheden tot geestelijke verrijking dat zich aanbiedt na de overwinning op de ergste nooddrift.

De bevochten gelijkheid en vrijheid van de zorg om de eerste levensbehoeften, dat zou pas de weg vrijmaken naar de werkelijke emancipatie, die recht kon doen aan de verschillen in aanleg, interesse, en vermogens tussen de mensen. En nogmaals: ik vind niets belachelijk of verwerpelijks aan deze gedachtengang, ook al is deze in de praktijk vaak op uiterst merkwaardige wijze vertaald, van Gorter die „de arbeiders” in het Rijk van de Vrijheid langs de zee liet gaan in reidansen, tot Hannes Eisler die teleurgesteld konstateren moest dat de vestiging van de D.D.R. er tegen zijn verwachting in niet toe had geleid dat de laatste strijkkwartetten van Beethoven tot de dagelijkse culturele bagage van het proletariaat waren gaan behoren.

Maar lijkt het mensbeeld bij deze idee van emancipatie nog wel redelijk compatibel te zijn met een burgerlijke cultuur, veel minder is dat het geval met postburgerlijke cultuur van de late twintigste eeuw.

Het economisch adagium van het kapitalisme in de 19e eeuw was volgens Marx: „Accumuleert! Accumuleert! Dat is Mozes en de profeten!” Het economisch adagium van vandaag de dag is daarentegen: Consumeert! Consumeert! Dat is Mozes etc. . . Deze verandering van economische principes vindt zijn weerspiegeling in de cultuur. Martha Wolfenstein valt deze in haar baanbrekende studie *The Emergence of Fun Morality* samen in de volgende zin: terwijl de bevrediging van verboden aandriften vroeger schuldgevoelens opwekte, is het tegenwoordig juist het niet onmiddellijk genieten dat statusverlies en schuldgevoelens opwekt.

Welke omschrijving van kunst men nu echter ook wil gebruiken, steeds is een wezenlijk element daarin, of het nu om passieve of actieve beoefening ervan gaat, het overwinnen van weerbarstigheid, het zich inspanningen getroosten, het investeren van tijd en aandacht met het oog op een toekomstig plezier, een plezier dat juist z'n attractie ontleent aan de eraan voorafgaande prestatie. Het principe van de kunst vertoont in dit opzicht een merkwaardige parallelliteit met het ethos van het vroege kapitalisme, dat ook een premie stelde op het uitstel van de onmiddellijke consumptie. Het blijkt echter dat in onze hedendaagse cultuur veel meer de drang zit tot een onverplichtend, vluchtig vrijblijvend consumeren. In die zin zijn de culturele voorwaarden van een kunstpolitiek niet rooskleurig. Ze zijn dat ook in een ander opzicht niet. Het komt mij voor dat het gebruik van kunst of hoe men het ook wil noemen, de ontwikkeling van intel-

lektuele, emotionele en in sommige gevallen fysieke vermogens vereist. Het is een merkwaardige gedachte dat dit speciaal en geïsoleerd zou moeten gebeuren bij daarop gericht onderwijs en kunstzinnige vorming, hoe onmisbaar deze ook zijn en hoe heuglijk het ook is dat daar tegenwoordig zoveel aandacht naar uitgaat. Niettemin ligt het meer voor de hand aan te nemen dat er een zeker verband zal bestaan tussen de kwaliteit van het bestaan en het vermogen om zich voor kunst te interesseren. Ik kan het ook anders zeggen. Veel van wat wij nu kunst noemen heeft sterk ambachtelijke kanten. Als mensen in hun arbeid niet de kans krijgen om hun vermogens te ontwikkelen, als niet in de primaire sfeer van hun leven, hun werk, een beroep wordt gedaan op hun inventiviteit en hun esthetische en kritische capaciteiten, wanneer zij er geen vaardigheden kunnen ontwikkelen, hoe kan men dan verwachten dat ze dat in hun vrije tijd wel zullen gaan doen?

Als het waar is, wat de nog schaarse onderzoeken suggereren, namelijk dat de kwaliteit van de hoofd- zowel als de handarbeid al enige tijd aan het teruglopen is, dan is het eigenlijk een wonder dat nog steeds een niet onaanzienlijk deel van de bevolking aan een verscheidenheid van kunstuitingen deelneemt. Stelt u zich alleen maar eens het oorverdovend lawaai voor dat zou ontstaan als de honderdduizenden piano's en orgels in Nederland tegelijk en bij open raam bespeeld zouden worden.

In het voorgaande is nog in het geheel niet over politiek gesproken, over de reële mogelijkheden van de overheid om beleid te voeren. Ik zal daar, nu we aan het eind van mijn betoog naderen, ook geen woorden meer aan vuil maken behalve één zeer algemene opmerking.

Het is een opmerking die door Rudy Kousbroek enkele jaren geleden werd gemaakt toen hij de P.C. Hooftprijs in ontvangst nam. Een van de fundamenteelste problemen van de Nederlandse cultuurpolitiek, zo zei hij toen, is het volstrekte gebrek aan belangstelling daarvoor dat hij had bespeurd bij politici, die zich daarmee bemoeiden. Het was, zei hij, „alsof Wina Born zou bekennen dat zij zelf voor eigen gebruik eigenlijk het liefst bamiballen at uit de muur, of een wijnproever die voor zichzelf bij een jachtschotel de voorkeur geeft aan yoki-drink”.

Wat Rudy Kousbroek hier aansnijdt is dat kunstpolitiek alleen kan gedijen in een politieke en ook algemene culturele sfeer waar niet alleen „begrip” voor kunst heerst, maar die zelf ook esthetische elementen kent, herkent en aanmoedigt. Het is zeer prijzenswaardig de kunst te willen vermaatschappelijken, maar het is nog veel belangrijker de beweging in omgekeerde richting in gang te brengen. Ik besef zeer wel dat dat een moeizaam proces is, maar ook hier geldt Bernsteins dictum over socialisme, (dat volgens nieuwere inzichten eveneens voor de geslachtsdaad geldt): het doel is niets, de beweging is alles.

De tijd is nu daar om terug te keren naar de twee vragen

die aan het begin geformuleerd werden. Is kunstpolitiek mogelijk? Zoveel is zeker geworden uit mijn betoog: gemakkelijk zal het niet zijn. Maar er is ook geen argument aangevoerd dat de mogelijkheid van een kunstpolitiek uitsluit.

Wel zijn een aantal — lang niet alle — problemen de revue gepasseerd die vrij moeilijk te vermijden obstakels vormen.

Zulke problemen zijn in de discussie in Nederland tot nog toe vooral gezocht op het vlak van de distributie en consumptie van de kunst. Daar blijkt alle reden voor te zijn. Wat ik heb proberen duidelijk te maken is dat de problemen van de vraagzijde veel dieper zitten, geworteld zijn in de ontwikkeling van kapitalisme en cultuur, in de kwaliteit van de arbeid, in een door automobiel en televisie gedomineerd patroon van vrijetijdsbesteding. Wat ik daarnaast heb aangeduid is dat ook aan de aanbodzijde, in de kunsten zelf, die problemen op een andere wijze terugkeren, en dan heb ik alleen nog maar heel indirect geraakt aan het feit dat de organisatie van de kunsten in veel opzichten nog is afgestemd op een situatie die allang niet meer bestaat, en die kunstmatig in stand wordt gehouden doordat overheid en kunst net doen of hun relatie er een is van tijdelijke afhankelijkheid; een situatie die ook daarom ongezond is omdat ze in de hand werkt dat kunstbeleid en kunstenaarsbeleid op on-

ontwarbare wijze verstrengeld worden.

Is de vraag of kunstpolitiek mogelijk is, er een die beantwoord kan worden op basis van de afweging van feitelijke gegevens, de vraag die daarop volgt: is kunstpolitiek noodzakelijk? veronderstelt een politieke of morele keuze. Het is geen kwestie van smaak.

Ik wil de prettige sfeer hier niet bederven, maar volgens mij gaat het niet goed met deze wereld en met deze samenleving, en zal het nog veel slechter worden, naar mate een cultuur die in steeds sterkere mate de toeëigening van goederen centraal stelt, steeds meer botst met z'n economische en ecologische beperkingen. Alleen als we er in slagen andere culturele waarden centraal te stellen, als die niet-materiële zaken die nooit op de agenda kwamen eindelijk aan de orde worden gesteld, alleen dan maken we kans een samenleving te ontlopen, waarvan Hobbes nog dacht dat ze de begin — en niet, zoals waarschijnlijk lijkt, de eindfase van de burgerlijke samenleving vormt, en waarin het leven „short, nasty and brutish” zal zijn. In dit — toegegeven, enigszins apocalyptisch aangezette — licht, krijgt de noodzaak van kunstpolitiek een dimensie die pas werkelijk recht doet aan het belang van het debat over kunst en cultuurpolitiek.

REAKTIE VAN JAN BLOKKER

Ik zit hier zeer onvoorbereid, dus ik zeg maar wat. Oud-Indisch-gasten onder ons zullen zich herinneren dat vakantie vroeger verlof heette. In die jaren was het normaal dat de employé van zijn patroon permissie kreeg om er een paar weken tussen uit te knippen en die employé ervoer dat ook als zodanig: dat hij permissie had gekregen.

In dat opzicht zijn de tijden veranderd en dat heeft u voor de pauze uit het betoog van Bart Tromp op een andere manier ook al begrepen. In ieder geval blijkt uit dit voorbeeld dat Bart Tromp gelijk heeft. Ik heb een paar weken geleden een televisie uitzendingje gezien en daar zag ik een aantal Oost-Europese kunstenaars. Ik heb niet helemaal begrepen of ze beeldend waren of anderszins. Ik herinner me dat er eentje op een gegeven ogenblik bezig was zittend op z'n blote kont een aantal houtjes te verbranden.

En dat eindigt in een rookwolk. Uiteraard een andere rookwolk dan waar Tromp het over had. En dat vond ik al heel eigenaardig, maar het aller eigenaardigste was het publiek. Dat zat zoals publiek pleegt te zitten sinds mensenheugenis in het Concertgebouw als de Mattheus Passion wordt uitgevoerd met alleen dit verschil dat ze na afloop klaptten wat, zoals u weet, bij de Mattheus Passion verboden is. Echt, met zeer ernstige gezichten, met zeer veel waardering, alsof ze iets heel moois en iets heel

prachtigs hadden gezien.

Conclusie: in de loop van de tijden is de attitude van de toeschouwer van kunstwerken niet veranderd. Ook dat heeft Bart Tromp in zijn indrukwekkende uiteenzetting aan u duidelijk gemaakt voor de pauze. Ook in dat opzicht heeft Bart Tromp gelijk. En ik denk dat dat een beetje het nadeel is van Bart Tromp. Misschien wel de psychologische vergissing, die „de directeur van deze zaak” zoals hij dat noemt, heeft gemaakt, om iemand uit te nodigen voor een tweedaagse discussie die zo verpletterend gelijk heeft.

Eigenlijk vind ik — en ik begrijp ook niet waarom u hier nog zit — dat iedereen na de redevoering van Bart Tromp in de pauze zwijgend en met gebogen hoofd naar huis had moeten gaan om over het een en ander nog eens ontzettend na te denken en te zorgen dat daarna mogelijkerwijs iets beter zou gaan met de cultuur en de politiek die daar mee te maken heeft in Nederland.

Maar goed, dat was niet de opzet van de hele tweedaagse estafette. Vandaar waarschijnlijk de neiging van Hans Keller om een beetje een oppervlakkig type uit te nodigen om meteen na de pauze iets te zeggen. En zoals u begrijpt heb ik dat vanmorgen horend onmiddellijk aangegrepen. Want dat doen oppervlakkige mensen. Die zeggen: oké, dan zeg ik wat terug. Goed, in dat verpletterende betoog

van Bart Tromp is me één ding opgevallen. En niet alleen opgevallen maar eigenlijk heeft het me getroffen als een element dat ik zeer de moeite waard vind. Nu word ik zelf ook ernstig.

Ik wil 't nog even voorlezen. Hij zegt dan, ik geloof in de kontekst van het zeer brede betoog over de kapitalistische economie en de zeer burgerlijke cultuur, op een gegeven ogenblik, „het is dit element, de ontwikkelingen in de kunst zelf, en de volstrekt nieuwe problemen die deze met zich meebrengen, dat veel te veel buiten beschouwing wordt gelaten in de discussie over kunst- en cultuurpolitiek. En dan is het echt menens, vind ik:

„Wie omstreeks het begin van deze eeuw de socialistische beweging binnenkwam, zou daar een groot aantal socialistische dichters aantreffen. Ik noem in willekeurige volgorde: Henriëtte Roland-Holst, Herman Gorter, A. van Collem, Adema van Scheltema, S. Bonn, Dirk Troelstra, P. J. Troelstra, H. J. Hegeraat, J. Oudegeest, A. S. de Levita, G. Nieuwenburg; hun gedichten werden veelal gecomponeerd door de onvergetelijke Otto W. de Nobel.

Voor de periode na de eerste wereldoorlog kan deze lange rij nog worden aangevuld met Frits Tingen, Garnt Stuiveling, Jan W. Jacobs, Freek van Leeuwen, Jef Last, Willem van Lependaal, H. Overst, Jo Arenburg.

Tevergeefs zal men in de jaren na de tweede wereldoorlog opnieuw naar socialistische dichters zoeken. Misschien zijn er wel moderne dichters, die tevens socialisten zijn, maar dan geven zij in hun werken daar geen blijk van”.

J. Engels, De socialistische vakbeweging, 1960

„Wij moeten waken voor een benadering waarin wel ernstig wordt getobt over onwillige kopers en falende verkooptechnieken, maar het produkt zelf niet in de beschouwingen wordt betrokken.” Ik vind dat een zeer belangwekkend punt in de hele inleiding, dat dat produkt zelf inderdaad bij herhaling buiten de discussie wordt gehouden. Dat is een soort taboe. Daar praten wij niet over. Dat vinden we eng, denk ik. Ik herinner me dat een aantal jaren geleden, tien waarschijnlijk, het zal ongetwijfeld in de rookwolken van de jaren '60 zijn geweest, dat ik een aantal discussies van de Raad van de Kunst voornamelijk over film bijwoonde, waarin voortdurend de kreet werd geslaakt dat het nu maar eens uit moest zijn met het geroep om kwaliteit. Primair was de kwantiteit.

De kunstenaars moesten de gelegenheid krijgen om te doen en te scheppen, te werken wat ze wilden. De betutteling van adviesraden van ministers, medekunstenaars, critici vooral ook, en ander tuig, dat moest maar eens uitwezen. Kwantiteit was primair en kwaliteit kwam dan vanzelf wel. Bart Tromp en de buurman die daarnaast weer zit, weet meer van Marx dan ik. Dat heeft met Marx ook niks te maken, denk ik, die omschakeling tussen die twee dingen.

Ik vond dat twee jaar geleden eigenlijk wel redelijk en aardig klinken, maar ik merk nu dat het gevolg van die toen opgeworpen stelling, die opgeworpen roep, nog steeds is dat ik word geacht onscherpe slecht te beluisteren videobeelden „video-experimenten” te noemen en dat ik die mooier moet vinden dan een film uit Hollywood waar alles d'r op en d'r an zit, kortom met een grote ambachtelijkheid is gemaakt.

Het viel me trouwens op, mag ik u wel verklappen, zijn

redevoering meer gelezen dan gehoord hebbend, want die is mij vanmiddag nog op het laatste moment aange-reikt, het viel mij op, en dat meen ik echt als een heel groot, duidelijk compliment, dat elke alinea van deze redevoering 'n aparte studie waard is, de grondslag is voor een apart boek. Ik moet er niet aan denken dat ik die allemaal nog moet schrijven, maar doe je best.

Het opgeven zo'n tien jaar geleden van die ambachtelijkheid was als het ware een soort vrijbrief aan kunstenaars. Die kunstenaars vroegen om hun gang te gaan en die vrijbrief werd uitgelokt door CRM, want dat ministerie stond achter die heel ingewikkelde sessies, die hoorzittingen van de afdeling lagere kunst. Die uitlokking speelt

nog steeds.

U weet: nog maar zeer onlangs plaatste de minister van cultuur en maatschappelijk werk een dure oproep in de dagbladen, om in godsnaam in te dienen avantgardeprojecten, hoe experimenteler, hoe mooier. Want de pot was blijkbaar nog niet op. Met andere woorden, die neiging om de kwantiteit hoger te stellen dan de kwaliteit, daarvan krijgen wij de gevolgen, vind ik, nog steeds op onze boterham. Ik vind nog iets anders en dat vindt Bart Tromp denk ik ook. Het zat in die ene zin die ik net citeerde gebakken dat kunstenaars in feite, als we goed zijn, het beleid maken.

Ik zal toelichten wat ik daarmee bedoel. Ik vind dat politiek, en dus ook en vooral cultuurpolitiek uiteindelijk een kwestie is van regeren. En in tegenstelling tot wat wij voortdurend om ons heen horen en in citatenboeken tot vervelends toe opgedreund krijgen, is regeren natuurlijk geen kwestie van vooruitzien. Regeren is op z'n mooist in de praktijk structureren wat in de maatschappij en vanuit de maatschappij aan wensen wordt aangeboden, en is het vormen van structuur om die wensen zo goed mogelijk in te vullen, te tolereren. Ik denk dat dat het steekwoord is: tolereren. Zoals u weet, uitbetalen van poen, dat is dus waar het om gaat in dat verband.

Ik weet niet zo gauw een ander woord dan de kreet die samenhangt met die kreet „kwantiteit is belangrijker dan kwaliteit” van een jaar of tien geleden, namelijk: kunstbeleid dient te zijn kunstenaarsbeleid. De vreselijkste, meest extreme vorm van dat denken gelieve men aan te treffen of gelieve men misschien liever niet aan te treffen, — wekelijks of maandelijks dat hou ik niet bij — in de bulletins van de federatie die tegenwoordig gelieerd is, geloof ik, met de heer Kok en waar de verschrikkelijkste

wartaal dag in dag uit, week in week uit, maand in maand uit over dat punt aan de orde is.

Diegene onder u die lid zijn van de federatie en mede bevorderen dat soort wartaal te verspreiden, mogen dit wat mij betreft in hun zak steken. Kijk, kunstenaars, die hebben geen beleid. Die hebben, en ik spreek geheel op privé-titel, als het aan mij ligt wel heel iets anders aan hun kop. Wat ze aan hun kop hebben is het produceren van zaken die op hun kwaliteit beoordeeld moeten worden. Bart Tromp heeft dat in de eerder geciteerde alinea gemeld, ik weet niet bewust of onbewust toch een beetje

weggestopt. Ik denk dat de discussie van vanavond en de dag van morgen zich daarop zou moeten toespitsen. Wat is dat produkt waard? En dan bedoel ik niet zo erg aan de kassa. De tijden van Verdi zijn nu eenmaal voorbij, ook al bestaat Gerard van 't Reve nog steeds.

Maar ik denk dat de discussie zich, om niet in allerlei soorten van mist te verdwijnen, toch op dat produkt en op de waarde van dat produkt zou dienen toe te spitsen. Ik ben er van harte van overtuigd dat die zich op dat punt, dank zij u allemaal, niet zal toespitsen in de komende dagen. Dus ik wens u in de mist heel veel genoeg en vertrouwen. Dank u wel.

REAKTIE VAN JAN ROGIER

Ik zal proberen om het heel anders te doen. Bart Tromp heeft gezegd, helemaal in het begin, dat hij het niet zou hebben over het te voeren kunstbeleid, dat hij het niet heeft over het gevoerde beleid, dat hij het niet zou hebben over de kunstenaars en wat ik er dan maar aan toevoeg dat hij het ook niet heeft gehad over een definitie van socialistische cultuurpolitiek. Nu herinner ik aan de voorbereiding van deze twee dagen. Enige mensen zijn bij elkaar gaan zitten om een vervolg op de discussie, aangezwengeld door Den Uyl, voor te bereiden. Wij wilden toen een bijeenkomst beleggen om die discussie zo te konkretiseren dat Den Uyl en zijn partij en misschien nog meer partijen iets terugkregen waarop ze ja of nee moeten zeggen. Dus met andere woorden dat ze hele concrete beleidspunten op dat terrein krijgen aangeboden die ze wel of niet in hun volgende verkiezingsprogramma kunnen opnemen. Hiervan uitgaande kan ik, met alle waardering voor het betoog van Bart Tromp, toch niet anders dan proberen om de aanzet te geven dat de discussie van vandaag en morgen zal gaan over wat er nu concreet kan veranderen in het kunstbeleid en wat de politieke partijen die dat wensen daar aan moeten doen. Nog in een enkel ander opzicht zou ik willen reageren op wat Bart Tromp heeft gezegd, namelijk op zijn slot, wat hij zelf een min of meer apocalyptisch slot noemt. Zijn mensbeeld, dat bij mij wel heel pessimistisch overkomt en waarbij hij de euforie van de zestiger jaren en de verwachtingen als min of meer ingestort voorstelt. Ik geloof dat dat een misvatting is. Ik geloof dat dat wat in de zestiger jaren gebeurd is wel degelijk grote uitwerking heeft gehad. Ik heb in een ander verband vorige week in Vrij Nederland een voorbeeld gegeven. Dat de enquête die De Tijd en de KRO kortgeleden over „God en godsdienst in Nederland” hebben gepubliceerd, dat die ondanks de verhullende commentaren van de enquêteurs een ontwikkeling aangeeft die betekent dat gigantische veranderingen in het denken van de Nederlandse bevolking, en ik neem aan dat dat bepaald niet bij de landsgrenzen blijft steken, hebben plaatsgevonden. Ontwikkelingen die in tien jaar, vijftien jaar een versnelling te

zien gegeven hebben van een bewustwordingsproces bij mensen, verzelfstandiging, individualisering die wij niet mogen onderschatten en die zeker zijn uitwerking zal hebben. Er zijn natuurlijk veel meer voorbeelden te geven van ontwikkelingen die op het kulturele beeld, op de cultuur een grote invloed hebben.

Overspringend op het kunstbeleid, durf ik vol te houden dat met name een Partij van de Arbeid het na ± 1950 volstrekt heeft laten afweten en geen enkele visie heeft verkondigd, op dat terrein ook geen enkele concrete aanzet heeft gedaan om veranderingen aan te brengen die gericht zijn op een verbetering van, of laten we zeggen een bevordering van de kunsten en een verbetering van de sociale positie van de kunstenaars.

Ik vraag me in de eerste plaats af waarom dat niet gebeurd is, want dat is natuurlijk toch van belang om te weten of het ook zou kunnen veranderen. Ik denk in het algemeen genomen dat het hierdoor komt dat er geen werkelijk socialistische cultuurpolitiek te voeren valt als er geen socialistische maatschappij is.

Ik weet ook zelf niet te omschrijven wat een definitie zou moeten zijn van socialistische cultuurpolitiek, en dat weet ik eenvoudig daarom niet omdat die pas zou moeten blijken uit de cultuurpolitiek die gevoerd wordt binnen een socialistisch geworden maatschappij.

Je kunt in onze maatschappij die niet socialistisch is op z'n hoogst proberen — als socialistische partij — om enige veranderingen aan te brengen in een richting die je dan socialistisch zou kunnen noemen op voorwaarde dat die partij nog socialistisch is.

Ik denk dat de reden waarom de Partij van de Arbeid geen cultuurpolitiek heeft gevoerd ook het gevolg is van een groot aantal andere factoren: elektoraal is bij de kiezers geen droog brood te verdienen met cultuurpolitiek, verder is het een feit dat de vakbeweging die in het verleden vóór de tweede wereldoorlog en zeker in het begin van de eeuw, nog wel degelijk een cultuurpolitiek voerde dat nu niet meer doet en zich vrijwel uitsluitend bezighoudt met arbeidsvoorwaardenbeleid. Het zal ook wel mede het gevolg zijn van de groei van de consumptiemaat-

schappij, die het voor de PvdA interessanter maakt om zich bezig te houden met autobezit en autowegen dan kunst en kunstenaars. Maar ik meen toch, ondanks het feit dat het electoraal niet interessant is, dat een cultuurpolitiek zou moeten worden gevoerd en dat die moet samenhangen met de rest van de socialistische standpunten. En ik zou daarom graag een aantal punten, concrete punten willen aangeven, waarop die cultuurpolitiek wel kan worden doorgevoerd en dan speciaal kunstpolitiek.

De grondslag van de bemoeienis van politieke partijen, maar ook van de staat, om zich met de kunst te bemoeien, kan naar mijn mening geen andere zijn dan overwegingen van sociale politiek. Het is niet de overheid, het zijn ook niet de politieke partijen die zich inhoudelijk bezig moeten houden met de richting die kunstenaars met hun produkten kiezen.

De overweging waarom de overheid zich ermee bezighoudt is volgens mij drieledig: spreiding van kunst, het mogelijk maken van consumptie van kunstprodukten en participatie in de kunst voor de gehele bevolking, dus speciaal de achtergestelde groepen.

Een van de belangrijkste dingen daarbij is, juist in een tijd van crisis en werkeloosheid, dat de spreiding van kulturele voorzieningen een zaak is die meer dan ooit aandacht verdient omdat een belangrijk deel van de bevolking behoefte heeft aan tijdsvulling en aan een levensvervulling.

Een tweede overweging van de overheid om zich er mee bezig te houden is dat kunstenaars in staat moeten worden gesteld om te werken en te leven. En in de derde plaats is een taak van de overheid het conserveren van het bestaande kunstbezit. U mag dat noemen monumentenzorg en musea. Het erfgoed handhaven en doorgeven.

Ik zou voor wat die twee eerste punten betreft, en die in mijn opvatting de belangrijkste zijn, twee voorbeelden willen geven.

Wat spreiding en bevordering van consumptie en participatie betreft heb ik al gezegd dat daarbij de crisis en de economische malaise een belangrijke stimulans zouden moeten zijn tot het meer geld steken in de spreiding van kulturele voorzieningen. Ten eerste omdat grote groepen van de bevolking middelen tot zelfontplooiing moeten aangereikt krijgen. Dat klinkt vrij paternalistisch, maar ik meen dat het woord zelfontplooiing al aangeeft dat het mij erom gaat dat het niet is een opleggen, dat het niet is een bevoogden van die bevolking, maar dat je moet proberen om met name in vakbewegingskringen de mensen te vinden die in staat zijn om tot een behoeftepeiling, tot een formulering te komen van de middelen die aangereikt zouden moeten worden.

En ten tweede, heel nuchter, omdat bij een dergelijk

kunstbeleid de werkgelegenheid gebaat is. Bovendien moet de overheid in een maatschappij met ongelijke kansen voor deelneming aan kulturele uitingen, ook wanneer het waar is dat het gros van de bevolking geen blijk geeft zin te hebben in de consumptie van wat wij kunst noemen, toch de mogelijkheden bieden om daarvan eventueel gebruik te maken of er zelf een bijdrage aan te leveren.

En dan is er tenslotte nog een grote verantwoordelijkheid van de overheid voor de status van ons nieuw proletariaat, namelijk de gastarbeiders, die een steeds belangrijker en een steeds meer blijvende groep in de bevolking vormen en die afwijkende kulturen, afwijkende kunst hebben en deze moeten kunnen blijven behouden. Daar zal voor nodig zijn dat dat uitdrukkelijk beschermd en bevorderd wordt.

Ik wilde alleen voor wat de kunstenaars betreft nog een enkel ding zeggen en dat gaat heel concreet over de Beeldende Kunstenaars Regeling, die in de volksmond nog steeds kontraprestatie heet en die in de laatste tijd bijzonder in opspraak is, ook al door het feit dat de overheid meent geen plaats meer te hebben voor de ingeleverde kunstwerken en de sociale overheid wil korten op de uitkeringen. Ik heb er zelf kortgeleden kennis mee gemaakt in de depots in Amsterdam.

Het is meer dan schandig zoals daar met dit bezit wordt omgesprongen. Die Beeldende Kunstenaars Regeling is opgezet als werkeloosheidsregeling en met de bedoeling dat die regeling zou moeten worden afgeremd door een actieve cultuurpolitiek, dat wil zeggen door een opdracht- en aankoopbeleid van de overheid. Dit laatste is nooit van de grond gekomen en ik meen dat een PvdA, maar ook andere partijen, sinds de tweede wereldoorlog nooit moeite gedaan hebben om dit godgeklagde schandaal aan de kaak te stellen.

Het opbergen en laten verkommeren van kunstwerken zonder inventarisatie en zonder reëel gebruik, zonder dat instellingen die die kunstwerken willen exposeren in de gelegenheid worden gesteld om die ook werkelijk te krijgen, dat had allang door een politieke partij kunnen zijn aangepakt. En dat hoeft geen cent te kosten omdat hetzelfde geld dat nu besteed wordt om die werkeloosheidssteun te geven besteed zou kunnen worden aan een opdracht- en bemiddelingsbeleid. Bovendien zouden de instellingen en personen die deze kunstwerken konden verwerven direkt in staat zijn om hun keuzes te doen, om via bemiddelingsburo's rechtstreeks betrokken te worden bij de produktie van kunstwerken.

Ik geloof dat daarvoor een formulering in een verkiezingsprogramma heel goed mogelijk zou zijn. Bij het aangeven van deze paar concrete punten wilde ik het voorlopig laten.

Voorzitter We kunnen punten opzoeken waarover we het vanavond gemakkelijk eens worden. We kunnen misschien beter punten opzoeken waarover we slaags raken. Zoals de vraag uit Bart Tromps verhaal waar Jan Blokker op inhaakte: of kunstpolitiek zich moet richten op wat het produkt waard is of dat kunstenaarsbeleid op de voorgrond zou moeten staan.

Van Amen Kunnen we het niet beter eerst hebben over het punt of kunst elitair is. Uitspraken dat kunst elitair zou zijn komen niet van kunstenaars: Het zijn uitspraken van mensen die pretenderen met kunstpolitiek bezig te zijn.

Als kunst elitair zou zijn zou het helemaal niet aan de openbaarheid worden prijsgegeven. Dan zou de konsument er niet bij betrokken worden en zou er geen sprake zijn van een marktmechanisme.

Voorzitter Misschien kan Bart Tromp in zijn antwoord het onderwerp terugdraaien naar de vraag die aan de orde was.

Tromp Elitair heeft in onze taal een uiterst negatieve betekenis gekregen. Iets wat voorbestemd is voor een kleine elite. In die zin wil ik het woord helemaal niet gebruiken. De relatie tussen kunst en elitair stamt uit een tijd dat het grootste gedeelte van kunst was voorbehouden aan een elite die zowel maatschappelijk, cultureel als politiek heerste en die in die zin kunst voor een groot gedeelte naar zich toe trok en zich toeëigende. Deze laag van de bevolking patroniseerde en consumeerde kunst. Het is een ontmoedigende gedachtegang dat in een tijd waarin de maatschappelijke bovenlaag al lang niet meer de culturele bovenlaag is, in een tijd dat kunstprodukten in principe voor iedereen toegankelijk zijn, dat dan toch het begrip elitair aan die produkten wordt gehecht. Daar is blijkbaar geen enkele andere reden voor dan dat een groot aantal produkten van kunst toch betrekkelijk moeilijk toegankelijk is, in die zin dat ze geestelijke, kwalitatieve inspanningen vereisen die niet iedereen in dezelfde mate kan opbrengen en die, wat erger is, niet iedereen in dezelfde mate krijgt aangeleerd. Als kunst in die zin elitair is, dan geldt dat voor een heleboel ambachtelijke of wetenschappelijke of sportieve zaken.

Ik zou willen dat die twee betekenissen van elitair in de discussie eens uit elkaar worden gehaald.

Wat vroeger elitair was, was elitair omdat je er geld en macht voor nodig had. Wat nu elitair wordt genoemd is iets waar geen geld of macht voor nodig is, maar waar je je voor moet inspannen.

Van Amen Dan zal kunst in dit geval toch altijd elitair blijven. Je moet je er nu eenmaal voor inspannen.

Raaff Zelfde argument dat indertijd werd gebruikt tegen invoering van de algemene leerplicht: lezen en

schrijven waren zo ingewikkeld dat toch niet iedereen het kon leren. Kunst beoordelen op zijn kwaliteit kan in een sociaal-democratische visie alleen als mensen leren beoordelen. Het is een kwestie van cultuurspreiding die ten dele is gelukt, maar ten dele niet is aangepakt. Gelukt is het waar rekenen, lezen, geschiedenis en aardrijkskunde de voorkeur kregen. Die vakken waren immers het meest produktief. Andere facetten van cultuur werden beschouwd als een onverplicht toetje. Maar je kan cultuurspreiding verder doorvoeren door daar dezelfde methodiek op toe te passen.

Leutscher Dit forum heet kunst en politiek. Zou dus net zo goed een VVD-forum kunnen zijn. Gaan wij over socialistische kunstpolitiek spreken? Anders kunnen we alle kanten op.

Voorzitter Dat is een existentiële vraag aan het forum.

Rogier Onder meer gaat het denk ik over socialistische kunst of cultuurpolitiek. Het ligt in de lijn dat wat Den Uyl heeft gezegd en wat er op gereageerd is hier een rol in de discussie speelt. Maar we hebben het willen verbreden naar „kunst en politiek” in het algemeen en de opdracht die politieke partijen zouden hebben in dat opzicht.

Ik heb alleen gezegd dat ik niet weet hoe socialistische kunstpolitiek moet zijn omdat die politiek alleen mogelijk is in een maatschappij die socialistisch is.

Leutscher Ten eerste wou ik Jan Romein... (hilariteit), Jan Rogier bedoel ik. Als hij gelijk heeft moet je veronderstellen dat er geen enkele mogelijkheid is om vooruit te denken, visies te ontwikkelen, die visie's te ondersteunen met politieke activiteiten, enzovoort. Het punt is dat, zeker na 1950 het hele theoretische denken, en dus ook het denken over kunst en cultuur in de socialistische beweging op een ernstige manier achteruitgeboerd is.

Marx en Engels hebben niet zo erg veel te berde gebracht over kunst en cultuur.

Dat wil niet zeggen dat er daarna niet zeer grondig over nagedacht is. En men heeft daar kennelijk in Nederland nog verdomd weinig notitie van genomen. Als voorbeeld een vriend en collega mag ik wel zeggen van Max Weber en dat is Georg Lukács, wat je ook later van hem mag denken. Ik noem vooral Walter Benjamin, ik noem Adorno, Horkheimer en die hele groep. Niettemin komt tot nu toe één ding in de discussie helemaal niet tot uiting, namelijk als socialisme iets betekent dan is het volgens mij dat zij een totale visie heeft op deze maatschappij, dat zij zegt dat cultuur en economie onscheidbare dingen zijn. Wil je zinvol over kunst spreken dan moet je het in de eerste plaats over economie hebben.

Over hoe mensen werken, hoe de werkomstandigheden zijn, hoe creatief mensen kunnen zijn. Bart heeft het al

enigszins aangeduid in zijn speech. Als je het daar niet over hebt dan kun je het net zo goed laten.

Nog een voetnootje voor dit gezelschap om er over na te denken. Als je de lijst van deelnemers aan dit forum bestudeert, dan sta je wel even stom verbaasd dat kennelijk iedereen in Amsterdam en Amstelveen en Rotterdam woont, maar niemand in Middelburg of Limburg.

Voorzitter Wil iemand op het verhaal van Dick Leutscher reageren? Het is erg duidelijk? Nou snijdt u dan maar een nieuw punt aan.

Brakkee Over de kwaliteitsvraag van de kunst. Ik denk dat kunst in zijn algemeenheid iets „te kennen” geeft en ik denk dat dit sleutelwoord goed te gebruiken is. Ook de wetenschappen worden beoefend om iets te kennen te geven. Ik denk dat de kunstenaar iets te kennen geeft met een emotioneel, affectieve poot, met een stuk zintuigelijkheid. Kortom hij benadert met wat hij te kennen wil geven misschien meer de werkelijkheid dan de man van de wetenschap, die meer de feitelijke benadert. Ik denk dat we het gevoel voor deze twee evenwaardige wijzen van kennen zijn kwijtgeraakt. Wanneer je kunst plakt aan recreatie en maatschappelijk werk inplaats van aan wetenschappen, tekent dat de fout die je maakt. Door kunst meer te kwalificeren als een andere wijze van „te kennen geven” kan je politiek gaan maken.

Blokker Oud probleem, die scheiding tussen de alpha en de betarichting in onze samenleving. Vraag die Tromp heeft opgeworden blijft overeind, namelijk datgene wat iemand te kennen geeft is in de wetenschap kennelijk makkelijker te kwalificeren door maatschappelijke, politieke, technologische of andere toepasbaarheid, waardoor je kan zeggen: dat is nuttig, of: dat is waardevol. Iets eerder heeft hij in zijn betoog al duidelijk gemaakt dat een facet van die kwaliteitsverduistering is opgetreden door die voorhoede, die reeks voorhoeden zonder een body van achterhoede.

Abbing Er wordt voorgesteld alsof er een tegenstelling zou bestaan tussen het beoordelen van de waarde van een produkt en een kunstenaarsbeleid. Het is moeilijker kunstenaars te selecteren dan wetenschappers. Maar ja kan een groep selecteren die duidelijk iets belooft en die in zekere zin vrij stellen. Het verschil met de wetenschap is niet zo groot. Wetenschap is erg georganiseerd, maar het zijn wel in bepaalde opzichten vrijgestelden, niet afhankelijk van een of andere markt, of niet in die mate.

Als kunstenaar zou je flexibiliteit moeten hebben, tussen aan de ene kant een bestaan waarin je minder afhankelijk bent van de markt en waar het als overheid er om gaat bestaansmogelijkheden te creëren voor de kunstenaar, naar een situatie waarin je weer wat meer in de markt opereert. Dat wil niet zeggen dat de overheid zich niet zou moeten bemoeien met waarden. Denk ook dat overheid best voor een deel van haar middelen een eigen idee heeft. Dat kan ze verwezenlijken door een heel actief opdrachtenbeleid. Idee van kunstenaarsbeleid kan daarom best overeind blijven.

Voorzitter Denk dat het niet zo gemakkelijk is om te zeggen dat er een principiële onderscheid is, dat wetenschappelijke onderzoekers niet afhankelijk zijn van een markt want dat zijn ze wel. Omschakeling bijvoorbeeld in de natuurkunde naar plasmafysica wordt bepaald door marktfragen, door wat men of de markt nodig heeft. En daar zijn soms wel eens fysici helemaal door op dood spoor gekomen.

Valkman Merkwaardig dat die kwaliteitsnorm in de kunstpolitiek zo'n grote rol speelt en een sociaal beleid een veel minder grote rol. Neem de DAF-fabrieken. Als DAF slecht gaat, stopt overheid er 200 miljoen in, dat is ongeveer het hele budget van CRM voor kunsten, zonder dat de vraag dan wordt gesteld: is de DAFauto een auto van grote kwaliteit, is een DAFauto een auto die maat-

schappelijk relevant is, en zonder dat de vraag wordt gesteld: is de auto überhaupt relevant voor onze maatschappij.

Die 200 miljoen wordt in de DAF gestopt vanuit een sociaal beleid, vanuit de werkgelegenheid van een betrekkelijk klein aantal mensen. Waarom bij de kunst die kwaliteitsnorm wel en bij de financiering door de overheid van een groot aantal industrieën, juist de vraag van de kwaliteit en de maatschappelijke relevantie niet gesteld.

Hofman Hadden de kwaliteit van de kunst en kunstenaarsbeleid maar wat met elkaar te maken. Maar er zijn takken van kunst die door het kunstenaarsbeleid, ik ben geen VVD-er hoor, ernstig tekort gaan schieten in datgene wat ze als kunst aan het doen zijn. En dan denk ik aan toneel. Dan zie je een vakvereniging die CAO's samenstelt waardoor een aantal kunstenaars verdwijnt uit de sector waar geld in gestopt wordt omdat het belangrijk zou zijn en de andere groep, zie je, geeft geen verbetering van kwaliteit te zien. Want we kennen de aktie tomat uit '69 en als we nu eens gaan kijken hoeveel

beter het nu tien jaar later is, dan zijn er wel verschuivingen die heel gunstig geweest zijn, maar daar waar de aktie tomaat in de toneelwereld geboren is, namelijk bij het grootschalig repertoiretoneel, is totaal niets gebeurd, is, naar mijn mening, een achteruitgang te constateren in kwaliteit. Ondanks een sterk verbeterd sociaal beleid wat betreft de kunstenaar.

Van Amen Er wordt toch weer voortdurend over kwaliteit gesproken. Ik kan u meedelen dat het met de kunst nog nooit zo goed gegaan is als nu. Alleen zitten we hier nog steeds met het probleem: wat is kwaliteit en wat is geen kwaliteit.

Rogier Vergelijking die Valkman maakt ligt voor de

„De kunst volgt de sluiptwegen die de socialisten ontgaan. De kunst is geen ogendienares, geen maitresse die naar believen de socialistische zinnen streelt. Zij kan alleen op basis van vrijwilligheid met het socialisme in het huwelijk treden.”

Gerrit Komrij, N.R.C. Handelsblad, 19 september, 1979

hand te trekken, maar ik zet er toch een vraagteken bij. Feit dat DAF geld krijgt wil niet zeggen dat je het bij de kunsten moet doen, want kon wel eens zo zijn dat je gelijk had dat je het bij de DAF beter niet kon doen en dan vervalft het argument.

Denk dat je in beide sectoren kwaliteit wel degelijk rol moet laten spelen. En dat de kwaliteit heel wat minder moeilijk is vast te stellen dan ook Bart Tromp heeft doen voorkomen. Ik geloof niet dat in onze tijd zoveel stromingen door elkaar lopen dat ze niet meer te overzien zijn. Ik denk dat dat de kortzichtigheid is van de eigen tijdgenoot. De beoordelaar rond 1900 zal hetzelfde gezegd hebben. De kenners, degenen die er in opgevoed zijn, zullen zeker in staat zijn om ook de kwaliteit als norm voor de beoordeling te verdisconteren. Het mag zeker niet de enige norm zijn, want het is volstrekt waar dat het sociale beleid, dat is de mogelijkheid scheppen voor kunstenaars om te produceren, vooraf gaat aan die kwaliteit, en dat dat beleid verruimd moet worden.

Blokker Wat de vergelijking met de steun aan DAF betreft: het begrip kwaliteit is een sociale categorie op zichzelf. Het is waanzinnig sociaal bepaald wat kwaliteit is. Er is een hele duidelijke behoefte aan de auto. Over de kwaliteit van de DAF kunnen we waarschijnlijk heel lang praten, en makkelijker en leuker dan over de werken van diverse beeldende kunstenaars hier, maar het punt is dat kwaliteit een sociale categorie is.

Tromp Tob nog een beetje over die vergelijking tussen DAF en de rest van de kunst. En over wat Jan Rogier daarna heeft gezegd. Weinig gelukkig voorbeeld tenzij je ervoor bent een arbeidsloos inkomen te scheppen. Dat soort subsidies wordt toch gegeven met de gedachte dat het een tijdelijke ingreep is die moeilijkheden moet overwinnen (Interruptie: Dat is de BKR ook). Dat maakt juist dat de vergelijking scheef gaat. Er moet gezocht worden blijkbaar, ofwel naar iets wat de sociale positie van mensen veilig stelt. Of ze nu auto's monteren bij DAF of schilderijen of andere kunstwerken verzamelen omdat ze

dat primair stellen, mensen moeten een inkomen hebben, wat ze ook doen. Ofwel je gaat zeggen: wij subsidiëren activiteiten die leiden tot produkten waar op een of andere manier behoefte aan bestaat of voor wordt gekweekt. Maar je kunt niet die twee dingen door elkaar halen. En dat is natuurlijk het probleem van zowel de BKR als de subsidie.

Raaff Als je 200 miljoen in DAF stopt weet je in ieder geval dat er een DAF uitkomt, of die nou slecht is of goed of relevant, maar als je 200 miljoen in kunst stopt, weet je helemaal niet of er kunst uitkomt Kunstpolitiek wordt niet bepaald door het aantal miljoenen dat de overheid er in stopt.

Dan verzand je makkelijk in het afkoopbeleid dat een overheid altijd zou kunnen toepassen ten opzichte van kunst, zonder dat daarmee vast staat of kunst gemaakt en begrepen wordt.

Van Straalen Als kunst het toetje is, is dan DAF de hutspot? Hutspot moet vooral voedzaam zijn, het toetje vooral lekker (Interruptie: En ze komen allebei van Iglo). Aan het toetje stellen we hogere eisen. Maar de vraag is, denk ik, bij socialistische kunstpolitiek: maken we van kunst in plaats van een toetje hutspot en als we dat doen, krijgen we dan hutspot of houden we een toetje dat je alleen als hutspot beschouwt.

Mw. Tromp Politiek zou de mogelijkheid moeten hebben of scheppen om het produceren van kunst mogelijk te maken, is net gezegd. De andere kant is het scheppen door de politiek van de mogelijkheid om het consumeren van kunst mogelijk te maken. Vroeger was het socialistische idee van cultuurspreiding de burgerlijke cultuur voor een bredere groep uit de bevolking toegankelijk maken. Ik denk dat wij ons moeten bezinnen waar zich nou precies een socialistische kunstvisie onderscheidt van een liberale kunstvisie.

Riezenkamp Ik denk dat er een grootschaliger vergelijking te maken is dan tussen hutspotten en DAF met het kunstbeleid. Laten we maar zien dat we miljarden per jaar uitgeven aan bijvoorbeeld agrarische subsidies voor produkten die zich opstapelen en die we niet nodig hebben. Als je dan vraagt of er een kunstbeleid of een kunstenaarsbeleid moet worden gevoerd, dan moet je zeggen dat voor een overheid die een kunstbeleid wil voeren die kunstenaars eigenlijk gewoon niet van belang zijn vanuit het oogpunt van kunstbeleid, hooguit vanuit het oogpunt van sociaal beleid. Net zo goed als dat voor iedereen geldt als dat voor boeren zou kunnen gelden. Uit oogpunt van kunstbeleid telt alleen die kwaliteit en moet alleen worden gekeken naar dat produkt in hoeverre je daar beleidsmatig iets mee kan doen. Als dat niet het geval is, dan is het ongelofelijk jammer maar dan

moeten we het produkt niet nemen. Dan moet je wel sociale voorzieningen treffen, om bepaalde categorieën van mensen in leven te houden en ik vind dat te veel (sluit me wat dat betreft graag aan bij Willy Hofman), die zaken door elkaar heen worden geklutst. Denk dat consument grotere rol bij beoordeling kwaliteit kan spelen, mits aantal voorzieningen worden getroffen, die, zoals al gezegd te maken hebben met scholing en opleiding. Kunstenaars en kunstbeleid moeten volstrekt uit elkaar gehouden worden en horen eigenlijk op verschillende departementen thuis.

Van den Ende In kunst wordt altijd alles gescheiden in voor- en tegenstanders, zoals bij de discussies tussen voorstanders jazz en klassiek op de HBS, vroeger. Waardoor er vaak een terreur heerst van een hele groep die weet wat goed en fout is. Zo ook in Schiedamse affaire. Kunstenaar moet zich behalve met kunst ook bezighouden met publiek.

Van Amen Merkte dat vanavond weinig Kunstenaars aanwezig zijn en dat er weer veel over geld is gepraat. Dacht dat we over kunst zouden praten.

Voorzitter Sluit af.

VERSLAG WERKGROEP 1 DECENTRALISATIE

Voorzitter **S. Sakko**

Rapporteur **J. van Straalen**

Deelnemers **C. de Jong, J. Stoof, Y. van Baarle, P. ter Hofstede, T. Post, J. Reys**

Sakko Ten behoeve van de discussie over decentralisatie van het kunstbeleid zal een onderscheid gemaakt worden in wat onder kunst verstaan kan worden.

1 vrije en gesubsidieerde kunst, waar produkten worden aangeboden door instellingen, zoals toneel, muziek, etc.

2 kunst in „opdrachtsituaties”. Het gaat hier om de individuele kunstenaar die bijvoorbeeld met behulp van een stipendium werkt.

3 kunst in overdracht: Kunstzinnige Vorming al dan niet in relatie met onderwijs.

4 Kunstzinnig onderzoek en experimenten. Deze categorie loopt door de eerste drie categorieën heen en beïnvloedt deze.

Van Baarle Er wordt emotioneel neergekeken op de decentralisatie. Het is interessanter om met medewerkers van CRM te praten dan met de beleidsverantwoordelijken op lagere overheidsnivo's. Daarnaast wordt vaak aangevoerd dat gemeentelijk en provinciaal beleid willekeuriger zou zijn dan dat van CRM en dat deskundigheid zou ontbreken. Een falend beleid op gemeentelijk nivo in een paar gemeenten is echter minder erg dan een falend beleid van CRM.

Sakko Geloof men dat decentralisatie demokratisering teweeg zal brengen?

Van Baarle Ik geloof daar zeker in, maar er is een spanningsverhouding tussen demokratisering en bevoogding. De overheid wil de maatschappij ook inhoudelijk sturen. Daarvoor zijn er richtlijnen en kaders noodzakelijk waarbinnen meegepraat en meebeslist mag worden.

Post Ik ben een voorstander van decentralisatie, omdat er een veel direktere betrokkenheid voor plannen ontstaat. Ik zou alleen niet weten hoe dit concreet vorm te geven. De in de kaderwet opgestelde vormen lijken te

mislukken. De ervaringen met de bibliotheekwet zijn teleurstellend en leiden tot vervlakking. De richtlijnen zijn te uniform, waardoor afwijkende initiatieven niet altijd tot hun recht komen. Lagere overheden hebben niet genoeg speelruimte. We zullen echter niet bang moeten zijn om een leerproces op gang te brengen, waarbij we niet moeten vergeten dat het huidige bestuurlijk apparaat er niet goed voor is toegerust.

Stoof Decentralisatie zal niet tot vervlakking leiden, mits de lokale en provinciale overheden een beleid durven te voeren.

De Jong Als de kaderwet minder richtlijnen zou geven, worden de lagere overheden gedwongen om zelf een beleid te formuleren. Door decentralisatie komt er meer duidelijkheid over wat de verantwoordelijkheid is van de lagere overheden. Doordat dit nu vaak niet duidelijk is komen uiteindelijk veel zaken bij CRM terecht. Ik denk overigens dat decentralisatie niet persé tot demokratisering zal leiden.

Ter Hofstede Vanuit de hoek van de beeldende kunst wordt er ontzettend negatief over decentralisatie gedacht i.v.b. met de dreigende vervlakking. Beeldende kunst laat zich niet zomaar op een overheidsnivo definiëren en kan zich niet louter en alleen op de regio oriënteren. Specifieke deskundigheid is daarvoor vereist.

Van Straalen Twee zaken moeten gescheiden worden. Ten eerste is kunst niet altijd overal in dezelfde kwaliteit aanwezig, waardoor op de ene plaats makkelijker een beleid van een bepaald nivo te voeren is dan elders. En daaruit speelt het probleem van deskundigheid een grote rol, die noodzakelijker wordt als boven-regionale kunst geselecteerd moet worden indien niet in de eigen regio aanwezig. Het eerste zal moeilijk door overheidsbeleid op te vangen zijn, voor het laatste zal de rijksoverheid voorwaarden moeten scheppen of zorg moeten dragen.

De Jong De lagere overheid kan de voorwaarden creëren, waarbinnen op lager overheidsnivo eveneens tot een gevarieerd aanbod besloten kan worden.

Van Baarle Hier is het aan het begin gemaakte onderscheid van belang. Er zijn vormen van muziek, toneel en beeldende kunst, etc., die niet direkt lokaal of regionaal

aanspreken, maar die toch moeten plaatsvinden. Avant-garde vormen van kunst wekken vaak onbegrip.

Sakko Voor kleine gemeenten zal uit het nationale aanbod een keuze binnen de programmering plaatsvinden in overleg met de andere overheidslagen naast lokale buurtvormen. Dat is veeleer een distributieprobleem: Bij het stellen van voorwaarden aan decentralisatie kunnen we denken aan enerzijds kritiek op de vormgeving van de beleidsvorming en anderzijds aan het stellen van voorwaarden aan de financiering, daarbij denkend aan de gemaakte vierdeling. Daarnaast kan het zijn dat bepaalde taken aan de rijksoverheid voorbehouden moeten blijven.

Reys Bij decentralisatie lijkt mij het grootste probleem dat beleidvoerders gecorrumpeerd worden doordat zij de personen in kwestie (de subsidievragers) kennen. „Wie kent welke wethouder het beste” zal het nieuwe spel worden. Het hals over kop decentraliseren lijkt tot mislukken gedoemd en zal alleen tot een centraliserende reactie leiden, waarin voor participatie geen enkele plaats meer zal zijn.

Van Straalen Waarom kan CRM „beter” beslissingen nemen in sommige gevallen (Proloog) dan de lokale overheid?

Reys CRM kan de kwaliteit makkelijker afwegen door het overzicht, en haar beslissingen zijn minder betwifelbaar. De distantie op CRM-nivo is groter. Op lager overheidsnivo moet naast de kwaliteitsvraag direct een keuze gemaakt worden uit alternatieven.

Stoof In Den Haag wordt toch net zo gevochten om de gelden als bij de lokale overheden.

Reys|Van Stralen Bij CRM gaat het om volumes en gaat het budget aan de activiteit vooraf. Bij lokale overheden werkt het vaak andersom en gaat het om concreet ingevulde vragen.

Sakko Daarnaast speelt dat CRM minder direct dan de lagere overheden met de konsekventies van de beslissing gekonfronteerd wordt. Uit een algemeen politieke stellingname kan je voor decentralisatie kiezen, maar dat kan in strijd zijn met een kunstbeleid, dat eerder van bevoogding uitgaat.

Van Straalen|Reys Bevoogding kan zeer neutraal zijn, door een aanbod van kunst tot stand te laten komen, waarvan de afname overgelaten wordt aan de lagere overheden.

Van Baarle Kunstvormen die het regionaal belang te boven gaan moeten door de rijksoverheid opgepikt worden.

Sakko Voor een aanzet tot decentralisatie zullen financieringsmogelijkheden via gemeente- en provinciefonds ruimer moeten worden. In eerste instantie kan dan uitgegaan worden van een schematisering van de voorzieningen per regio, zonder die voorzieningen tot één regio te beperken. De aanbodkant en de financiering ervan zou via overleg van rijksoverheid, provincie en een aantal centrumgemeenten tot stand kunnen komen.

De centrumgemeenten en de provincies kunnen dan met de kleine gemeenten de afname tot hun verantwoordelijkheid rekenen. Deze afspraken zouden via publieke overeenkomsten tot stand moeten komen. In de loop van de tijd kan in deze verdeling geschoven worden om decentralisatie te bevorderen. Deeluitkeringen moeten langzaam afgeschaft worden en vervangen door LUMP-SUMS uit het gemeente- of provinciefonds.

Reys Post Direkteuren van akkommodaties nemen de produkten af. Het is niet zeker dat het door overheden geplande aanbod ook door hen afgenomen zal worden.

Sakko|De Jong Er bestaat een spanningsveld tussen keuzes van de direktoren en de planning van de lagere overheden.

Reys Behalve wanneer de direktoren binnen de politieke randvoorwaarden van een landelijk-, provinciaal- of provinciaal-gemeentelijk plan moeten kiezen.

Post De Jong Zonder het uiten van politieke wil zal elk plan mislukken. De zwarte piet kan dan nog steeds worden doorgeschoven.

Stoof Kijk maar naar de door Sakko voorgestelde overlegsituaties. Dit wordt nu al bevestigd in het spel dat gespeeld wordt rond de gemeenschappelijke regelingen tussen gemeenten.

Sakko Het bezwaar van de gemeenschappelijke regeling is dat ze zich deels aan de lokale politieke verantwoordelijkheid onttrekt. Omdat één gemeente of provincie de instellingen kan onderhouden moet een vorm van overleg en bestuur gekozen worden die volledige decentralisatie onmogelijk lijkt te maken.

De Jong|Reys In de regio zal toch de politieke wil moeten gaan ontstaan om bepaalde zaken zelf in stand te houden, anders zullen ze het elders moeten kopen. Daarvoor is het ook nodig om politiek te bepalen wat je wilt betalen.

Reys Het zal erger zijn. Buitenlandse en binnenlandse produkties op de vrije markt zijn goedkoper en vaak publiek attractiever en zullen het gesubsidieerde aanbod gaan verdrijven.

Sakko De concurrentie tussen voorzieningen zal bij de lagere overheden toenemen.

Van Baarle Ook de PvdA ervaart het als een gebrek dat er geen samenhangend beleid gevoerd wordt. Door de huidige discussie zal het verkiezingsprogramma een meer uitgesproken mening over de kunsten bevatten. Dat zal regionaal en lokaal neerslaan.

Reys Dat is nu een mooie illustratie van het feit dat de ideeënstroom van bovenaf komt.

Sakko Onderzoek en experimenten van de kunstenaars zullen expliciet onder de verantwoordelijkheid van de rijksoverheid moeten vallen, wat niet betekent dat de lagere overheden geen ruimte zouden kunnen en moeten creëren voor die activiteiten.

Iedereen is het hier in principe mee eens en daarom wordt overgegaan tot de beeldende kunst als voorbeeld

van een vorm van kunst in opdrachtsituaties.

Van Baarle Zou het voldoende zijn als de rijksoverheid zorg zou dragen voor onderzoek en experiment voor de beeldende kunsten?

Ter Hofstede Onderzoek en experiment bestaat niet als iets afzonderlijks. Nieuwe ontwikkelingen worden door deskundigen onderkend uit een stroom van uitingen.

Sakko Ik bedoel met onderzoek de bezigheid van een stuurgroep die praktijkonderzoek beeldende kunsten doet, of het onderzoeken van de relatie tussen musea en edukatieve activiteiten. Later kunnen die activiteiten weer op lagere overheden overgedragen worden.

Reys Het onderzoek heeft alleen zin indien dwingende

via de lagere overheden.

Reys Maar bij toneel hebben we toch dezelfde problemen?

Van Straalen De beeldende kunst levert niet van die imposante instituten op als bijvoorbeeld het theater. Men let teveel op het feit dat het om één kunstenaar gaat, terwijl de schaal van de activiteit erg groot kan zijn. Ook de schaal van de museale activiteit wordt op die manier onderschat. Het gaat niet altijd om de conservering van één objekt, maar vaak ook om kollekties.

Sakko Bij de beeldende kunst kan een vervlakking dreigen t.g.v. de decentralisatie.

Konklusie Men is voor decentralisatie omdat het beleid

„Tussen politiek en cultuur gaapt een afgrond. En misschien is dat maar goed ook. Want je kunt je afvragen of mensen zich moeten identificeren met totaalvisies. Of dat niet gevaarlijke kantjes heeft: een omvattend cultuur-politiek beleid. Dat kan verstarrend werken. Een van de wezenlijke functies van kunst is juist om verstarren te doorbreken.”

Jan Kassies, De Volkskrant, 11 sept., 1979

eisen geformuleerd worden voor de opname van de resultaten in het besluitvormingscircuit van de lagere overheden.

Ter Hofstede Ik ben beducht voor een lokale museumpolitiek, omdat er zo langs de kunst heen gepraat wordt. Als de voorzieningen op museaal gebied in een aantal regio's zoals Amsterdam, Rijnmond, Eindhoven en Groningen nog verder uitgebouwd worden lijkt me meer mogelijk worden. Ook een aantal zwakke regio's, zoals Twente bijvoorbeeld kunnen dan verder worden uitgebouwd. In deze zin ben ik voor decentralisatie, maar voor inspraakprocedures en een oordeel vanuit de politiek over de kwaliteit van de beeldende kunst en kollektievorming in musea voel ik niets. Decentralisatie moet via de bestaande instellingen werken in plaats van

flexibeler en pluriform bij de burgers tot stand kan komen, omdat daar de dingen werkelijk gebeuren en de kontroversen daar duidelijker vorm kunnen krijgen. De politieke partijen moeten duidelijk maken, wat ze met de kunsten willen en wat ze er aan uit willen geven. Daarnaast is het van belang decentralisatie alleen in te voeren middels proefsituaties. Afhankelijk van de ervaringen in de proefprojecten moet meer of minder gedecentraliseerd worden, bijvoorbeeld als de politieke meningsvorming niet duidelijk gestalte krijgt tijdens de proefneming. Daarnaast staan de kunsten zelf. De ene vorm van kunsten kan makkelijker gedecentraliseerd worden dan de andere. Vanuit de beleidsvatbare elementen van de kunsten moet uitgezocht worden, in hoeverre decentralisatie uitgevoerd kan worden.

VERSLAG WERKGROEP 2A KULTUURSPREIDING

Voorzitter **C. Botschuijver**

Rapporteur **C. Smithuijzen**

Deelnemers **C. Rijdsdijk, K. van de Laarschot, J. Lozeizen, A. Jansen, H. van Dulken, W. Knulst, D. Leutscher, A. van de Berg, E. Akkermans, M. Arian**

Het eerste deel van de discussie ging voornamelijk over de herkomst van het begrip kultuurspreiding en wat er van deze gedachte in de praktijk terecht is gekomen. Men konstateerde dat verspreiding wel erg eenzijdig liep en dat een klein groepje mensen uitmaakte wat er verspreid zou moeten worden en wat niet. Er was eenstemmigheid over het feit dat kultuurspreiding niet een zaak is die van bovenaf moet worden geregeld. Veel meer zou gelet moeten worden op de vraagzijde, m.a.w. het behoeftepatroon van de bevolking.

Akkermans Bij de spreiding-gedachte is het noodzakelijk uit te gaan van zowel aanbod als vraag. Er moet niet

alleen een zo groot mogelijke pluriformiteit van het aanbod worden nagestreefd, maar ook aan de vraagzijde moet men die veelvormigheid stimuleren.

Van de Berg Aktivering van de vraag betekent het aankweken van een veelzijdig behoeftepatroon bij de konsument. Waarbij men zich direkt moet realiseren dat het onduidelijk is om welke vraag het gaat en van wie.

Arian De vertikale spreiding (spreiding van cultuur over diverse sociale lagen van de bevolking) zoals die in de vijftiger jaren werd gepropageerd is niet aangeslagen bij de bevolking. Maar aan het eind van de zestiger jaren is er wel een ander soort spreiding op gang gekomen die van onderaf is begonnen. Film en toneel zijn doorgedrongen in scholen, vormingscentra en klub- en buurthuizen en hebben daar nieuwe publieken aangeboord zoals werkende jongeren en bejaarden. Er is een wisselwerking tussen publiek en kunstenaars gegroeid waarbij problemen van mensen in de kunst worden verwerkt, zonder dat daarbij sprake is van kwaliteitverlies.

Botschuijver Maar toch zijn nieuwe dingen relatief achtergebleven t.o.v. de traditionele kunstvormen, hetgeen is af te lezen uit de cijfers van de kunstbegroting.

Van de Berg De voorbeelden die Arian noemt zijn voorbeelden van aktivering van de vraag. Dit gebeurt ondanks bestaande subsidieverhoudingen. Het is duidelijk dat het „officiële systeem” dit soort vernieuwingen in eerste instantie niet pikt.

Knulst We moeten ervoor oppassen dat die kunstvernieuwing niet een kruimel is van de idealen van de vakbeweging van de vijftiger jaren. Bij nieuwe groepen in de zestiger en zeventiger jaren zien we soms dezelfde spreidingsdrang als die in de vijftiger jaren.

Arian Er is voldoende interesse bij leerlingen voor toneel. Ik kan geslaagde voorbeelden noemen van Toneelgroep Centrum, die op LBO-scholen een programma bracht en daarna over dat programma diskussieerde.

Botschuijver Alles wat nu op scholen gebeurt etc. wordt gefinancierd vanuit CRM. Zou dat niet uit de kas van O&W moeten?

Jansen Zolang in alle vormen van onderwijs de kunst in de ruime zin van het woord gescheiden wordt van de rest van het leerprogramma, zal er van kultuurspreiding nooit iets terecht komen. Deze zin staat in stelling 6 en ik kan me daar volkomen in vinden.

Van de Laarschot We moeten oppassen voor een

„Kunst, kunstenaars en vooral ook kunstonderwijs zouden zich in dit verband meer moeten bezighouden met de vraag hoe zij hun kunde en hun instrumenten kunnen gebruiken om het dagelijkse leven van mensen te verhelderen en doorzichtig te maken, zoals de wetenschap sinds de zestiger jaren weer op zoek is gegaan naar haar maatschappelijke betekenis voor het dagelijks leven van alle mensen. „Geëngageerde kunst”, zullen sommigen met een bedenkelijk gezicht zeggen; alsof niet alle kunst zich engageert. De vraag is niet of maar hoe en waarmee de kunstenaar zich engageert.

In het kader van een dergelijk beleid, dat bewust probeert de kunst meer bij het dagelijks leven te betrekken, past mijns inziens ook geen regeling zoals de BKR, die uitsluitend kunst als de allerindividueelste expressie tot uitgangspunt neemt. Mijns inziens zou de BKR tenminste ten dele ook moeten worden gebruikt als een regeling, die het werk van kunstenaars meer dienstbaar maakt aan maatschappelijke instellingen en groeperingen die anders niet of nauwelijks met kunst in contact zouden zijn gekomen. Kunstenaars, die van deze regeling gebruik maken zouden dus m.a.w. een deel van hun werk moeten maken t.b.v. en in overleg met die instanties en groeperingen, die zich daarvoor bij de BKR hebben aangemeld of die daartoe door de BKR worden uitgenodigd”.

J. A. van Kemenade, In: Maatschappij, kunst, onderwijs, 1979

Arian De parallel tussen vijftiger en zeventiger jaren gaat niet op. In tegenstelling tot de toneelgroepen uit de vijftiger jaren (die langzamerhand geheel tot stilstand kwamen) ontwikkelt het vormingstoneel van nu zich tot een kunstvorm waarin vernieuwing en verandering mogelijk is.

Leutscher We moeten geen tegenstelling maken tussen traditionele en nieuwe kunst. Oude en nieuwe kunst zijn geen monolitische blokken, maar staan in een dialektische verhouding tot elkaar.

Akkermans Het gaat om een breed aanbod, daarna ontstaat vanzelf spreiding. Je kunt niet uitgaan van of vraag of aanbod, maar je moet steeds de koppeling tussen die twee voor ogen houden.

Lodeizen Kultuurspreiding betekent zowel distributie van kunst als het toegenkelijk maken van kunst aan publiek. We kunnen stellen dat er een kunstaanbod is, maar dat dat produkten zijn van mensen die niet zelf kunnen zorgen voor de verspreiding. Hier ligt een taak voor de overheid, omdat er behalve uitgeverijen geen instanties zijn die voldoende machtsmiddelen hebben om de verspreiding op zich te nemen.

Van de Laarschot Maar dan moet die overheid ook goede criteria in handen krijgen om de juiste dingen te subsidiëren. Het keuzeprobleem wordt tot op heden bijna altijd pragmatisch opgelost. Dat zou eigenlijk niet meer akseptabel moeten zijn.

overmaat aan optimisme. Het onderwijs is momenteel zo ingericht dat kunst er niet goed in past. Het gevaar bestaat dat kunst geheel ten onder gaat in dit strakke onderwijsbestel.

Lodeizen Er valt enige beweging te constateren in het voortgezet onderwijs. Er zitten daar expressievakken in het leerpakket, zelfs eindexamenvakken. Op deze weg moeten we voort gaan, waarbij natuurlijk een koppeling tussen onderwijsbeleid en kunstbeleid onontbeerlijk is. We moeten de stelling positief maken: kultuurspreiding is erbij gebaat dat in alle vormen van onderwijs kunst in de ruime zin van het woord geïntegreerd wordt met de rest van het leerprogramma.

Botschuijver Er moet aan twee voorwaarden worden voldaan. Ten eerste moet kunst en onderwijs onder één verantwoordelijkheid komen te vallen en ten tweede moeten expressievakken dezelfde waarde krijgen als „cerebrale” vakken.

Arian En daarnaast is het nodig dat de subsidieregeling t.g.v. toneel op school in alle gemeenten geldig wordt. Nu is het zo dat in sommige gemeenten toneelgroepen wel naar scholen kunnen komen terwijl in een naburige gemeente daarvoor geen regeling is.

Jansen Zo'n regeling moet verbonden worden aan een goede bestudering van welke kunst er in het onderwijspakket moet. Popmuziek is vaak een betere methode om kinderen te bereiken dan het klassieke repertoire.

Knulst Kunst mag niet geïsoleerd binnen het onderwijspakket komen te staan. Het gaat erom kunst te integreren in andere onderwijssectoren.

Na deze wat algemene opmerkingen over kultuurspreiding ging de discussie verder aan de hand van het steekwoord onderwijs.

En hiermee werd het punt onderwijs afgesloten. Samenvattend werden de volgende aanbevelingen door de groep gedaan

- Meer waarde hechten aan expressievakken.
- Koppeling tussen kunstbeleid en onderwijsbeleid.
- Niet isoleren van kunst in het onderwijspakket.
- Maatregelen t.g.v. kunst op school uitbreiden naar die gemeenten waarvoor het nu nog niet geldt.
- Aandacht voor na-scholing.
- Bestuderen van methodieken alvorens kunst op school in te voeren.

Als volgende faciliteit voor de verspreiding van cultuur—

meteen bij me op de stoep. Daar laat de overheid zich alles gelegen liggen aan een goede uitvoering van de wet en de regels. Waarom is dat niet bij de Omroepwet? Misschien is men bang voor beknotting van de vrije meningsuiting via een voorschriften-benadering. Als dat zo is, zou het alternatief zijn het subsidiëren van extra activiteiten in de sfeer van kunst en omroep.

Akkermans Je moet de omroepen niet gaan belonen met extra geld voor taken die ze verwaarlozen. De minister heeft voldoende machtsmiddelen om de omroep op de vingers te tikken. Bovendien hebben we dan nog het parlement.

Arian De NOS moet het als haar specifieke taak zien om

„Het is deze bewogenheid met de menselijke armoede — en nu niet in de eerste plaats de stoffelijke maar die van de geest — die in de na-oorlogse tijd het ideaal der actieve cultuurpolitiek heeft doen opkomen. Wie daarvan gesproken en daarvoor gepleit hebben, ze bedoelen daarmee niets bijzonder zwaarwichtigs, niets wat behoort in de sfeer van geleerdheid of van een soort kunst, die slechts enkelen aanspreekt. Het ging er uitsluitend om er op te wijzen, dat de vervulling van een socialistisch program ligt niet in lonen en arbeidstijden, niet in sociale zekerheid, zelfs niet in een extra jaar verplicht onderwijs er bij — want het zijn allemaal middelen — maar in de menselijke persoon. Wie dit eenmaal gezien heeft, weet zich bezield door een lokkend ideaal. Want het kan niet anders of hier ligt de grootse opdracht van het socialisme in het tijdperk dat komt: voort te schrijden van de sfeer der middelen tot die der doeleinden, van het scheppen der voorwaarden tot het benaderen der vervulling, d.w.z. te arbeiden aan de onmogelijke taak der mensvorming”.

P. J. Idenburg, De strijd voor een actieve cultuurpolitiek, 1952

kunst werd de omroep naar voren gehaald. Teneinde een eeuwigdurende spraakverwarring te voorkomen werd besloten het omroepbestel als zodanig buiten beschouwing te laten en te kijken in hoeverre, gegeven de aanwezigheid van dit omroepbestel, er wat gedaan zou kunnen worden aan verbetering van uitzendingen en programma's met behulp van kunst.

Jansen Ook bij de omroep gaat het om een aktiveren van de vraag. Als de omroepverenigingen worden geconfronteerd met een scherp geartikuleerde vraag van de konsument dan moeten ze wel hun programma's gaan verbeteren. Dit geldt niet alleen voor kunstprogramma's maar ook om kunstzinnige presentatie van alle programma's.

Lodeizen Alles wijst op de onmacht om van buitenaf meer greep op de omroep te krijgen. Hoewel kunst een belangrijk maatschappelijk fenomeen is wordt daar in de concurrentiestrijd die de omroepverenigingen met elkaar voeren geen enkele ruimte aan gegeven. Evenals bij onderwijs zal de overheid moeten proberen een koppeling aan te brengen tussen kunstbeleid en omroepbeleid, op zodanige wijze dat kunstuitzendingen worden gewaarborgd. Een eenvoudige aanvulling van het Omroepbesluit is daartoe voldoende. (Zie stelling 4.) M.a.w. de zendgemachtigde verplichten om kunst binnen cultuur expliciet te maken. Daarmee dwing je een zeker aanbod af en kun je verder zien hoe de vraag reageert.

Botschuijver Het is onbegrijpelijk dat de overheid niets doet aan kwaliteitsbewaking bij de omroep. Als ik een erker op mijn huis bouw staat Bouw- en Woningtoezicht

kunst en experiment te brengen. Dat is een betere weg dan dat iedereen maar zendtijd gaat aanvragen.

Lodeizen Het gevaar is dat als de NOS alles gaat doen de andere omroepen de kunst wel voor gezien houden.

Jansen Dat geeft niet. De NOS speelt een voorhoederol en dan zullen de andere omroepen vanzelf volgen.

Een laatste discussiepunt, waar de meningen over en door elkaar liepen, was de vraag of er bij kunst en omroep gewerkt moet worden in de richting van integratie van kunst in de omroep, of dat kunst een aparte plaats binnen de omroep moet krijgen.

De aanhangers van de „voorhoede-funktie” pleiten voor een apart kanaal c.q. aparte zender voor kunstprogramma's.

De aanhangers van de integratie-theorie wezen erop dat zo'n aparte plaats voor de kunst kan leiden tot isolatie, elitarisme, en tenslotte tot een soort verloederling dat kenmerkend is voor de programmering van Hilversum IV. Wederom samenvattend kwam de groep tot de volgende aanbevelingen:

- Een aanvulling in het Omroepbesluit moet de omroepen dwingen kunstprogramma's uit te zenden.
- Minister en Kamer moeten hun machtsmiddelen aanwenden t.g.v. kunst in de omroep.
- De NOS moet korrigerend optreden tegenover de omroepverenigingen, waar die hun taak t.a.v. de kunst verwaarlozen.
- Binnen de omroep moet plaats zijn voor het kunstzinnige experiment (Laboratorium)

Voorzitter **L. Brandt Corstius**
Rapporteur **S. van Ameringen**.
Deelnemers **S. Austen, F. van de Burg, P. van den Ende, C. van Lakerveld, J. J. Lamers, Chr. Ribbius, J. Smiers**.

Inleidend wordt opgemerkt, dat uit het 20-tal bijgevoegde stellingen een grote verscheidenheid van meningen naar voren komt. De stelligheid van het thema, dat de kultuurspreiding is mislukt, wordt deels ontkend, deels geweten aan ontoereikende methodieken. In sommige stellingen zijn de oplossingen in het onderwijs en de massamedia gezocht. Grote nadruk wordt ook gelegd op verruiming van de verticale/sociale spreiding.

Als rode draad door de discussie loopt de gedachte, dat in de eerste plaats een voorwaardenscheppend beleid nodig is. Om een echte keuze voor minder bevoorrechten mogelijk te maken zou, analoog aan en naast het recht op onderwijs, een recht op kulturele participatie ingevoerd moeten worden. Bevoogding over richting en inhoud ervan dient echter vermeden te worden. In ons gehele onderwijs zou tevens de ontwikkeling van creatieve en kritische vermogens meer gestimuleerd moeten worden dan thans het geval is. De in sommige stellingen aanbevolen verbetering van het onderwijssysteem vindt men een conditio sine qua non voor het scheppen van een klimaat waarin cultuur kan gedijen. De vanzelfsprekendheid van een geïntegreerde ontwikkeling van intellectuele en kunstzinnige vermogens acht men op dit ogenblik van dien aard dat verdere uitwerking achterwege kan blijven. Gewezen wordt ook op het falen van de massamedia, radio en televisie t.a.v. een verantwoorde en samenhangende kultuurspreiding. De in de Omroepwet vastgelegde verplichting tot het brengen van een volledig radio- of televisieprogramma zou beter nageleefd resp.

afgedwongen moeten worden. Men heeft echter weinig hoop dat dit tot spoedige resultaten zal leiden.

Meer mogelijkheden ziet men in het scheppen van faciliteiten en voorzieningen op een niveau dat zo dicht mogelijk bij de bevolking ligt. Alleen op gemeentelijke en regionale schaal kan ingespeeld worden op wensen, initiatieven, noden en knelpunten van de eigen bevolking. In het plaatselijke kunstbeleid moet ruimte zijn om op initiatieven van instellingen, kunstenaars en burgers snel en adequaat te reageren. Dan pas kan een klimaat ontstaan dat ook de zelfwerkzaamheid bevordert. Voorwaarde hiertoe is wel deskundige en stimulerende begeleiding; of die in handen moet liggen van een afzonderlijk lichaam al dan niet in de vorm van raden, via fondsen of analoog aan de Rotterdamse Kunststichting moet zijn gestructureerd, zal nader bekeken moeten worden. Hoofdzakelijk is een ruime inschakeling van kunstenaars en gebruikers, voor grotere gemeentes een opdeling in wijken en een onburocratische opzet. Het opsporen van aanwezig of latent talent en het aanboren van nieuwe publieken vereisen vindingrijke mensen die zich gesteund moeten weten door een actief stimuleringsbeleid van de gemeente.

Dit kost geld, maar meer geld zonder meer is ook geen garantie voor het gewenste gevarieerde aanbod. Gewaarschuwd wordt voor een verkeerde interpretatie van rendement; dit mag niet afgeleid worden van aantallen bezoekers maar van verscheidenheid van aanbod en publieksbereik.

Een veelzijdig kunstaanbod waarmee een ruimer publiek kan worden bereikt, kan ook verkregen worden door bestaande kunstbedrijven die in een geïsoleerde positie zijn geraakt, open te breken — desnoods door middel van subsidievoorwaarden.

Hierbij dient men wel bedacht te zijn op handhaving en/of bevordering van kwaliteit; soms zal het daarom nodig zijn om bestaande en nieuwe groeperingen enige continuïteit te verlenen. Om adequaat te kunnen inspelen op alles wat leeft op kultureel gebied zullen er bepaalde voorzieningen beschikbaar moeten komen zoals publieke ruimtes en grafische werkplaatsen, stencilmachines, video- en filmfaciliteiten.

Ook faciliteiten voor scholing en vorming behoren in ruime mate toegankelijk te zijn. De hierdoor ontwikkelde zelfwerkzaamheid, het vermogen tot onderscheid en kwaliteitsbesef zullen deelneming aan een grote verscheidenheid van kulturele uitingen bevorderen. Doordat meer kunstenaars dan nu betrokken worden bij het uitstippelen en invullen van plaatselijke voorzieningen, zal een wederzijdse beïnvloeding van kunstmakers en -gebruikers tevens bevruchtend werken op de ontwikkeling

van de kunsten.

Om een en ander spoedig van de grond te krijgen zou begonnen kunnen worden met positieve discriminatie t.b.v. achtergebleven groepen, publiek zowel als kunstenaars. Toetsing van de resultaten van dit beleid behoort achteraf te geschieden. Tegelijkertijd zal een begin moeten worden gemaakt met het signaleren en opheffen van belemmerende en betuttelende bepalingen in gemeentelijke reglementen en verordeningen. (Gedacht wordt aan politieverordeningen die opschriften, beelden en muziek maken aan de openbare weg verbieden en aan het feit dat veel openbare ruimtes — denk aan Hoog

1 In een gesprek over kunst en politiek dienen (socialistische) politici ook in debat te gaan met (progressieve) kunstenaars. Dat voor het symposium nauwelijks kunstenaars waren uitgenodigd, komt noch de relatie kunst en politiek noch het wederzijdse begrip ten goede.

2 De bewering, dat sedert 1968 in de kunsten een grote matheid zou overheersen wordt teruggekaatst naar de mensen die het uitspreken.

Deze werkgroep komt — samengevat — tot de volgende aanbeveling

De kultuurspreidingsgedachte dient vervangen te worden door een voorwaardenscheppend beleid aan de ba-

„Spreiding van cultuur zal altijd, maar zeker in een tijdperk van economische stilstand en massale werkloosheid, gericht dienen te zijn op de minst bevoorrechte sociale klassen, met name op de ± 20% van de Nederlandse bevolking die de middelen tot zelfemancipatie aangereikt moeten krijgen om de leegheid en het onvermogen om hun bestaan zinvol in te richten op te heffen. Die middelen zouden zo dicht mogelijk bij de betrokken mensen en groepen gezocht en operationeel gemaakt moeten worden, i.c. bij de vakbeweging en de welzijnswerkers.”

Symposium Paleis op de Dam, maart 1979

Catharijne — privé ruimtes zijn. Met nadruk wordt gesteld dat technokratische planningsprocedures in dit beleid niet thuis horen. Het hier geschetste voorwaardenscheppende beleid aan de basis kan slechts gedijen als politici en bestuurders tot een soepel samenspel met initiatiefnemers bereid en in staat zijn.

De discussie wordt besloten met twee algemene opmerkingen:

sis dat — uitgaande van een recht op deelneming aan cultuur

A faciliteiten en voorzieningen scheidt voor een gevarieerd aanbod dat inhaakt op behoeftes ook van kulturele minderheden en op actuele ontwikkelingen,

B belemmeringen, die initiatieven en vrije keuzebepaling in de weg staan, opheft,

C kunstzinnige scholing en vorming, mede in samenhang met onderwijsinstellingen, krachtig stimuleert.

VERSLAG WERKGROEP 3 MOTIEVEN OVERHEID

Voorzitter **T. Yocarini**

Rapporteur **M. I. Rinnooy Kan-Hoek**

Deelnemers **W. van Amen, R. Brouwers, K. Diepersloot, J. Fransman, K. de Groen, F. Hengeveld, S. Mari Pruys, J. Schrofer, C. Stroman.**

Men besluit de stellingen, die op het thema „Motieven voor de overheid. . .” zijn geformuleerd, bij de discussie in het achterhoofd te houden.

Eerst worden de meningen gepeild van de aanwezigen over hun ideeën met betrekking tot het thema.

In de eerste ronde komen, kort samengevat, de volgende standpunten naar voren, m.b.t. de motivatie.

● Het vertrouwen van de overheid in de kunst/kunstenaars ontbreekt. Dit veroorzaakt kommunikatiestoornis en desinteresse.

● Politici hebben meestal de moed niet om zich met impopulaire maatregelen of onderwerpen — b.v. de kunst — bezig te houden. Als zij zich meer in de cultuur/kunst zouden verdiepen, zou ook bij hun meer begrip

ontstaan voor het feit, dat de effecten van kunst niet meetbaar zijn.

Kunst is een gegeven, het bestaat en heeft daarom alleen al even veel recht op waardering/aandacht als andere onderwerpen in de samenleving.

● Legitimatie/motivatie voor met name progressieve politici, om zich met kunst bezig te houden (m.a.w. politici die zich met vernieuwende en veranderende impulsen in de maatschappij bezig houden en deze willen stimuleren) kan gevonden worden in de effectieve bijdrage, die kunst kan leveren aan verandering en vernieuwing in de samenleving.

● Er is verband tussen kunst en politiek. Politici zijn net als kunstenaars cultuurdragers- en scheppers in de maatschappij, waarin voor het overige economische gegevenheden en opvoedingssystemen een rol spelen.

Of het nu mooi, lelijk, wenselijk of gevaarlijk is, kunst is er en een politikus, die de kunst geen plaats weet te geven, is eigenlijk een mislukt politikus.

● Politici en overheid moeten de impulsen vanuit de kunst — vooral de vernieuwende en experimentele impulsen — evenals die vanuit het wetenschappelijk on-

derwijs opvangen en mogelijk maken.

- De kunst kan een belangrijke faktor zijn in een verschuiving van economische emancipatie van de samenleving naar een sociaal-culturele emancipatie.
- Kunst zou geen overheidsbemoeienis nodig moeten hebben, maar in de praktijk blijkt dat het niet anders kan. Motivatie voor de overheid om kunst toe te staan, te steunen ect. kan dan zijn
- Het belang van de participatie, waarbij het isolement van individuen of groepen moet/kan worden doorbroken en psychologische barrières (milieu, etc.) moeten/kunnen worden geslecht;
- Nu de economische groei tot stilstand komt, is kunst

- De motivatie om zich bezig te houden met kunst (voor de overheid/politici) moet verder gaan dan alleen de voortrekkersfunctie ervan te onderkennen. De verschijningsvormen van kunst zijn veel gedifferentieerder, kunst is een diffuus begrip.
- De verschijningsvormen van kunst zouden gezien kunnen worden als een continuüm, verschuivend van voortrekkersfunctie, naar opdrachtssituatie, naar overdrachtssituatie (amateurisme/kunstzinnige vorming), naar vrije marktsituatie. Daarbij zou de voortrekkersfunctie als zwaartepunt kunnen worden gezien. De kunst in zijn totaliteit disfunctioneert, wanneer de voortrekkersfunctie afwezig is of onvoldoende gewicht of

„De regering Schermerhorn startte met een programma, dat in cultureel opzicht zeer belangrijke nova bevatte. De automatisering van de maatschappij in het vervalperiode van het kapitalisme diende onderbroken en de voorwaarden tot het vormen van nieuwe gemeenschappen gelegd te worden. Ons, op het bijbrengen van kennisgerichte, onderwijs moest herschappen in een op de vorming van karakter en persoonlijkheid gerichte training. Het intellectualisme had gefaald, de knapheid was gedevalueerd, onze samenleving had een te veel aan weetkunde, een tekort aan ruggegraat vertoond. De kloof tussen de kunstmakende gemeente en het publiek moest overbrugd, kunst en cultuur langs nieuwe wegen onder het volk gebracht worden”.

Den Uyl, Van bevrijding tot nieuwe Staten-Generaal, 1947

juist belangrijk voor een verschuiving van het consumptiepatroon van tastbare naar minder tastbare zaken;

- Emancipatie van de behoeftebevrediging: deze kan op een kwalitatief hoger niveau worden gebracht.
- Het is zo langzamerhand onmogelijk geworden voor de overheid om zich niet met kunst te bemoeien.

Met betrekking tot de wijze waarop /de middelen waarmee overheid/politici kunst zouden moeten toestaan, steunen, stimuleren, etc., vielen globaal gezien drie standpunten te signaleren

- De overheid moet voorwaardenscheppend optreden; de vrijheid van de kunstenaar staat voorop;
- De overheid moet voorwaardenscheppend optreden; de vrijheid van de kunstenaar kan echter niet onbeperkt worden eerbiedigd, m.a.w. er moeten maatstaven of beoordelingsnormen voor kwaliteit worden aangelegd;
- De overheid moet voorwaardenstellend optreden; kan ook inhoudelijk bezig zijn.

In het verloop van de discussie werden enige verfijningen en aanvullingen aangebracht op de eerder ingenomen standpunten. De belangrijkste daarvan lijken de volgende

kansen heeft.

- Gesteld zou kunnen worden dat de motivatie om kunst toe te staan, te steunen, etc., is gelegen in de maatschappelijke relevantie van kunst. Dit gaat alleen op wanneer maatschappelijke relevantie wordt opgevat in brede zin. Het begrip maatschappelijke relevantie zoals dat nu vaak wordt begrepen en gehanteerd.
- In kwantitatieve zin: het aantal bezette plaatsen in een theater of in kwalitatieve zin: de aanwezigheid van doelgerichte vormende aspecten — bieden volstrekt geen uitkomst. Daarmee wordt de kunst te veel in een keurslijf gedwongen en in zijn functioneren belemmerd.
- De effecten van kunst in de samenleving zijn misschien niet meetbaar, maar wel zichtbaar. Door de aanwezigheid van kunst verschuiven langzaam ook de waarderingpatronen van de „grote massa”.

Met betrekking tot de middelen die de overheid dient te hanteren om kunst mogelijk te maken, etc., bleek men in de discussie steeds meer te voelen voor de voorwaardenscheppende rol van de overheid. De vrijheid van de kunstenaar werd gevoeld als een zeer belangrijk en niet aan te tasten goed: essentieel voor de effectiviteit van de kunstenaar in de samenleving.

Men was van mening dat er een samenhang is tussen kunst- en kunstenaarsbeleid.

Voorzitter: **D. Bleijleve**
Rapporteur **J. Honout**
Deelnemers **O. Valkman, B. J. Langenberg, P. Sonke, A. Schrijnen-van Gastel, J. P. Bresser, F. Brakkee, L. Lansink, Ch. E. van Blommesteijn, P. Barendse, J. van Riemsdijk.**

„Hoe kan in de politiek erkenning worden gevonden voor de opvatting dat kunstzinnig onderzoek gelijk is aan wetenschappelijke research”, wordt in die zin geamendeerd dat de term „gelijk aan” dient te worden vervangen door „gelijkwaardig aan” of „te vergelijken met”. Er zijn punten van overeenkomst maar ook verschillen. In dit verband wordt de strekking van de stellingen 12 en 15 onderschreven. De overige stellingen komen niet aan de orde. De term kunstzinnig onderzoek behoeft enige verduidelijking. Er wordt niet mee bedoeld Sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar een of ander aan de kunst ontleend onderwerp, bijvoorbeeld het publieksbereik van een voorstelling of tentoonstelling. Over dit type onderzoek wordt nog opgemerkt dat het in de afgelopen periode teveel in dienst heeft gestaan van de spreidingspolitiek. Men wilde betere overdrachtstechnieken vinden om het missioneringswerk efficiënter te kunnen aanpakken. Er wordt verder geen sluitende definitie gezocht voor het begrip kunstzinnig onderzoek.

Heel algemeen is men het er kennelijk over eens dat kunstzinnig onderzoek zoeken is naar nieuwe gezichtshoeken om naar de werkelijkheid te kijken. Geconstateerd kan worden dat veel kunstvernieuwing niet wordt begrepen. Er is veelal weinig publieke waardering voor. In het algemeen worden kwaliteitsnormen ontleend aan de bestaande kunstuitingen. Kunstvernieuwing betekent vaak een breuk daarmee, met als gevolg isolatie van de kunstenaar en zijn werk. De opmerking wordt gemaakt, dat het maken van kunst steeds een element van onderzoek zal moeten inhouden wil het daarvoor doorgaan. Zo niet, dan is het louter recreatie. Naarmate het onderzoeks karakter meer op de voorgrond staat zal niet het produkt alleen of vooral de aandacht moeten krijgen, maar het proces van werken. Kunstenaars zelf zijn zich hiervan vaak onvoldoende bewust en te veel gefixeerd op het maken van produkten. Zij bieden veel te weinig kunst aan als een produkt van research. Zij nemen zich niet voldoende serieus als onderzoeker. Het beschrijven van processen als communicatiemiddel met vakgenoten (maar ook met het publiek) is onvoldoende van de grond gekomen, met als gevolg dat er weinig andere manieren om naar buiten te treden zijn dan een tentoonstelling of een voorstelling. Vaak gaan subsidievragers er (niet terecht) van uit dat een

subsiërende overheid per se alleen belangstelling heeft voor een x aantal voorstellingen. Slechts een enkele keer hebben kunstenaars de moed gehad om zichzelf aan te bieden en te vragen om een vrijplaats om iets te ontwikkelen. Het Werktheater is het bekende voorbeeld van zo'n geslaagde actie. Er mankeert kennelijk ook iets aan de opleiding van kunstenaars als er zo weinigen zijn die zich wat lossen durven op te stellen tegenover produkten en belangstelling hebben voor nieuwe werkprocessen.

De vraag dient zich aan of dit soort onderzoek zich ervoor leent om te worden gestructureerd, bijvoorbeeld in de werkplaatsen die vanuit CRM worden geëntameerd. Sommigen verwachten daar wel wat van en wijzen als voorbeeld naar de manier waarop de overheid greep probeert te krijgen op het wetenschappelijk onderzoek aan universiteiten en hogescholen. Lang niet iedereen is het daarmee eens. Misschien is enige structurering onvermijdelijk om de financiering te regelen, maar het onderzoek zelf moet in zo min mogelijk vooraf bepaalde banen worden geleid. De suggestie dat het onderzoekselement van kunst beter aan bod zou kunnen komen als de kunst naar Amerikaans voorbeeld meer aansluiting bij de universiteiten zou krijgen, vindt nauwelijks gehoor. Er worden op de Amerikaanse universiteiten nauwelijks of geen onderzoeksfaciliteiten in deze zin geboden. De stelling wordt geponeerd dat uit het feit dat jaarlijks via de CRM-begroting een (bescheiden) post door het parlement wordt toegestaan voor stipendia aan kunstenaars is af te leiden dat er wel degelijk politieke erkenning bestaat voor de kunstenaar als onderzoeker. Anderen zien dit eerder als een vorm van repressieve tolerantie. Het bedrag is zo gering dat het niet kan worden gezien als teken dat de onderzoeksfunctie serieus wordt genomen.

Omdat argumenten in de politiek zelden veel uithalen wordt het weinig zinvol geacht om de rest van de tijd te gaan praten over argumenten die politici ervan zouden moeten overtuigen meer aandacht te geven aan (en dat betekent meestal meer geld ter beschikking te stellen voor) het onderzoek in de kunst. In de politiek zijn macht, kracht en tactiek betere wapens dan argumenten. Het is trouwens de vraag of het primair een centenkwesie is. De kunstenaars zullen zichzelf meer serieus moeten nemen en zich meer moeten gaan presenteren als onderzoeker. Op die manier moet de onderzoeksfunctie meer geaccepteerd raken, de politieke erkenning volgt dan vanzelf.

Er bestaat weinig fiducia in de mogelijkheden voor het overheidsbeleid om d.m.v. instituties een bijdrage te leveren aan kunstresearch. Van een researchinstituut voor de kunst is weinig heil te verwachten. Kunstenaars moeten in staat worden gesteld om zich los van appara-

ten en instituten te ontwikkelen. In de praktijk zal de opzet geregeld moeten worden waarbij een belangrijk uitgangspunt is dat een kapitaalarme opzet de grootst mogelijk waarborg biedt voor onafhankelijkheid. Het is denkbaar voor de kunsten een vast percentage van de totale begroting te eisen en naar voorbeeld van de ontwikkelingshulpgelden de besteding daarvan goeddeels buiten het parlement te regelen (bijv. via fondsen). Misschien dat meer vat op politieke discussie kan worden gekregen als het kunstenbeleid meer op de algemene noemer van emancipatiebeleid wordt gebracht. De gedachte is dat als burgers meer bewuste en vrije keuzen kunnen maken de concrete vorm waarin kunst zich aan-

de distributie van kunstproducten. In de nog maar weinige tijd die beschikbaar is voor de bespreking van alternatieve financieringsmogelijkheden wordt bewust niet uitvoerig op sponsoring ingegaan. Daarover wordt binnenkort elders een symposium gehouden. Met verwijzing naar de situatie bij de BUMA waar componisten van lichte muziek bijdragen aan de gelden voor makers van serieuze composities vraagt men zich af of de zgn. cultuurindustrie (zoals de platenbranche) waar soms veel geld wordt verdiend, niet beter zou behoren te betalen. Dus geen sponsoring maar een normale honorering in sectoren waar er met kunst winst wordt gemaakt. Het voorstel in het plan voor het Filmcentrum om een kwartje

„Voor de „padvinderij” voelen de nageljongens zich te groot, en wat de sociaal-democratische jeugd betreft, spontaan beseffen zij, dat ze in die rozerood ethische beweging van klein burgerlijke jeugd en jongeren der arbeidersaristocratie, niet passen. Ze zullen er wel zalig voor oppassen, om als schoolkinderen in de kring te dansen: „ginder op de bergen, simserimsimsim, dansen alle dwergen, simserimsimsim”. Stel je even een nageljongen voor, met zijn meid in het ronde draaiend onder het zingen van: „ik heb rozen op mijn hoedje”, of „k heb een brilletje al voor mijn ogen”! Nee, laat de A.J.C.ers zich honderdmaal „moreel en cultureel” boven hun verheven voelen, laat ze op de „Paaschheuvel” de kerstboom aansteken, laat ze hun wijdingsfeesten houden, waar roode dominees bij spreken, de jongens van Feijenoord stoppen een extra pruim achter hun kiezen en spugen kunstig het tabaksap in een verachtelijke straal voor zich uit op de keien, als de meisjes in dirndel-kleeding en de jongens met hun bonte kielen, op de maat van mandolines en occarino's voorbijtrekken”.

Jef Last in: Links Richten, mei 1933

dient (produkt op proces) er minder toe doet voor het overheidsbeleid.

Een verbinding met het eerder besproken onderwerp en met de decentralisatie wordt gelegd door middel van de suggestie dat de Rijksoverheid de eerstaangewezene is om het onderzoek in de kunst te financieren. De lagere overheden betalen dan vooral voor de afname en de

op de prijs van een bioscoopkaartje te leggen t.b.v. de filmkunst sluit hierop aan. Sommigen vinden dit een gevaarlijke gedachte omdat daarbij teveel wordt uitgegaan van het verouderde idee van het auteursrecht als een bezitsrecht op een cultureel goed. Het brengt ook de onafhankelijkheid van de kunstenaar t.o.v. de commercie in gevaar.

STELLINGEN

De rapporteurs van de werkgroepen hebben verslag uitgebracht aan de voorzitter van het symposium die hieruit vier stellingen heeft gedestilleerd, die aan de plenaire vergadering zijn voorgelegd:

- 1** De spreidingsgedachte die ten grondslag heeft gelegen aan de cultuurpolitiek moet worden vervangen door een politiek die zich richt op de aktivering van de vraag.
- 2** Het principe van decentralisatie kan worden geaccepteerd, maar onder drie voorbehouden
 - A** decentralisatie moet worden geleerd;
 - B** politieke partijen moeten wel aansprakelijk worden gesteld met betrekking tot de toewijzing van de gelden;
 - C** sommige kunstvoorzieningen lenen zich wellicht beter voor decentralisatie dan andere.
- 3** Kunst is onderzoek. Dit onderzoek is, zoals dat ook bij wetenschappelijk onderzoek het geval is, niet resultaatgericht.
- 4** Er mag geen scheiding worden gemaakt tussen kunst- en kunstenaarsbeleid van de overheid.

3 NOVEMBER

PLENAIRE DISCUSSIE onder leiding van S. J. Doorman

KULTUURSPREIDING

„De spreidingsgedachte die ten grondslag heeft gelegen aan de cultuurpolitiek moet worden vervangen door een politiek die zich richt op de activering van de vraag.”

De stelling wordt ingeleid met de toevoeging dat de kunst en de kunstvoorzieningen geen kwestie zijn van een gunst maar van een recht. De kunstpolitiek dient zich primair te richten op de faciliteiten. Faciliteiten moeten in dit verband breed worden gedacht; onderwijs, omroep en bijvoorbeeld ook organisatiestructuren.

In een toelichting op deze stelling stelt **M. Arian** dat het van belang is dat er door middel van een wisselwerking tussen kunstenaar en publiek een pluriform kunstaanbod wordt geschapen. In dit dialektisch proces worden de mensen in de gelegenheid gesteld die vormen van kunst te kiezen die werkelijk aansluiten bij hun belevingswereld. Tegelijkertijd stelt dit de kunstenaar in de gelegenheid op dit soort verlangens in te spelen.

Ter illustratie hiervan de activiteiten van het vormingstoneel en de kollektieve filmgroepen, zij zijn er in de afgelopen tien jaar in geslaagd kunst te maken vanuit de problematiek van de samenleving. In dit geval is er wel degelijk sprake van een geslaagde cultuurspreiding. **L. Brandt** voegt hieraan toe dat er, naast de activering van de vraag, puur facilitaire voorzieningen dienen te worden getroffen zonder dat er al gesproken wordt over de invulling van die faciliteiten. Vaak is het zo dat er al een bepaalde vraag bestaat. Cultuurpolitiek zou zich dan moeten richten op het honoreren van die vraag en, daarmee samenhangend, het wegnemen van de belemmeringen.

P. van den Ende vult dit aan met de opmerking dat het honoreren van een bepaalde vraag vaak neerkomt op het bieden van deskundige begeleiding. Dit toespitsend op de popmuziek constateert hij dat voor die sektor de potentiële begeleiders veelal worden opgeleid in de burgerlijke cultuur van de conservatoria. Tegen deze achtergrond wordt de vraag van popmusici naar deskundige begeleiding niet gehonoreerd.

H. Raaff acht het activeren van de vraag uitsluitend in termen van het scheppen van faciliteiten en het wegnemen van belemmeringen te neutraal. Een zodanig geformuleerde stelling zal nauwelijks opzien baren. Relevantier is het volgens hem om de konsekventies na te gaan van het „niet-spreiden” van cultuur.

Kultuurspreiding mag volgens hem niet gereduceerd worden tot het geven van meer geld, meer openheid of het scheppen van allerlei voorwaarden. Kultuurspreiding

is inherent aan een socialistisch beleid, dit omdat een socialistisch beleid vooronderstelt dat iedereen kan deelnemen aan het bestuur. Het participeren in de cultuur is hiervoor een noodzakelijke voorwaarde.

Ook **T. Post** deelt de mening dat een formulering van cultuurspreiding zich beperkend tot het activeren van de vraag een nogal vrijblijvend karakter heeft. Hij attendeert op het feit dat er ook ten aanzien van de kwaliteit van de vraag eisen gesteld dienen te worden. De vraag is manipuleerbaar en dat maakt de stelling gevaarlijk. In aansluiting op opmerkingen van de vorige avond wijst **M. Arian** op de onmogelijkheid een kunstbeleid te formuleren zonder dat daar kunstenaars bij betrokken worden. Kunst maken is vernieuwen. Dus ook vooruitlopen op hetgeen de overheid kan bedenken op het vlak van de facilitaire voorzieningen. De vraag blijft of een gerichtheid op de faciliteiten alleen een adequate vorm van kunstbeleid is. Naar de mening van **P. van den Ende** is

dit niet het geval; cultuurspreiding heeft primair een emanciperende functie. Bij grote bevolkingsgroepen verkeert het kwaliteitsgevoel in een status nascendi. Daar dient de overheid zich bewust van te zijn. Door middel van het onderwijs moet zij voorwaarden scheppen waardoor dit kwaliteitsgevoel zich verder kan ontwikkelen. De overheid ontkomt er dan niet aan om positief te discrimineren. In ieder geval geen cultuurspreiding van boven af. Dit paternalisme was kenmerkend voor de oude socialistische beweging.

Het feit dat de spreiding van de traditionele kunsten mislukt is, impliceert niet dat de traditionele kunst dan maar moet worden opgeheven; integendeel. Volgens **M. Arian** is het heel wel mogelijk dat de impulsen voor verdere kulturele vernieuwing juist uit de traditionele kunsten zullen voortkomen. De overheid dient een zo groot mogelijk aanbod te stimuleren. Als de overheid zich in dit opzicht niet liberaal opstelt dan kom je in de meest gevaarlijke situaties terecht.

E. Akkermans vult hierop aan dat je niet kunt praten òf over het aanbod òf over de vraag. Het grijpt in elkaar. Voor de kunst betekent dat, dat de overheid er voor zorgt dat er een Concertgebouworkest bestaat en de Vol-

moeten gemeenten de gelegenheid krijgen zelf te experimenteren. Bij punt 2: men wil nadrukkelijk een konfrontatie met de politieke partijen en hun wetenschappelijke bureaus opdat zij zich nadrukkelijk committeren met betrekking tot de financiering. Zonder dat is het hachelijk de kunsten te willen decentraliseren want; „waar lever je je aan over“?, aldus Sakko.

Met betrekking tot punt 3: onder het begrip kunstbeleid gaat een heterogeen geheel schuil aan vormen van kunstsectoren.

P. van den Ende is het niet eens met Sakko, die een te technokratisch verhaal afsteekt. Het zou belangrijk zijn als linkse kunstenaars zouden vaststellen wát alter-

„De macht wordt door een politicus bekleed en door een kunstenaar ontbloot. Beiden zij ze met hetzelfde bezig en hun „circuits“ komen dus soms samen. Maar van nature zijn die circuits „gescheiden“, en zo hoort het ook. Want hoogmoed en onafhankelijkheid sieren de kunst, maar de politicus past nederigheid en dienstbaarheid. Den Uyl moet die zaken niet omdraaien.

Gerrit Komrij, NRC-Handelsblad, 26 september 1979

harding. Die bereikt hiermee dat er heel gespecialiseerde publieken ontstaan, die altijd iets tegenkomen dat van hun gading is.

Mevrouw Tromp, tenslotte, vraagt zich af of de overheid met een liberale houding genoeg kan nemen. Haar lijkt het noodzakelijk dat de overheid analyseert welke vormen van kunst in de verdrukking dreigen te raken. De overheid staat wel degelijk voor de taak die bedreigde vormen vankunst tegen de kommerce en de gangbare smaak te beschermen.

De discussie leidt tot de volgende, geamendeerde stelling „Geen cultuurspreiding omdat dit een gefixeerd kwaliteitsoordeel vooronderstelt. De overheid moet zich richten op het scheppen van ruime voorzieningen waarbij remmingen moeten worden weggenomen. Daarnaast is het de taak van de overheid om een grote verscheidenheid in vraag en aanbod te garanderen“.

DECENTRALISATIE

De stelling zoals die in de werkgroep is geformuleerd en aan de plenaire vergadering wordt voorgelegd is dat het principe van de decentralisatie worden geaksepteerd, maar onder drie voorbehouden:

- 1 decentralisatie moet worden geleerd;
- 2 politieke partijen wel aansprakelijk gesteld moeten kunnen worden met betrekking tot de toewijzing van de gelden;
- 3 dat sommige kunstvoorzieningen zich wellicht beter lenen voor decentralisatie dan andere.

S. Sakko licht bij het eerste punt toe dat de werkgroep de verwachting had dat decentralisatie zal kunnen bijdragen tot democratisering, mits het proces geleidelijk in praktijk wordt gebracht, zonder in het systeem van de Kaderwet Specifiek Welzijn te worden gewrongen. In tegenstelling tot de centralisatie waarvan die wet uitgaat,

natieve kunst is en hoe die kan worden uitgeoefend, zódanig dat mensen in de kunst op eigen poten kunnen staan.

D. Leutscher wil weten hoe lang het leerproces mag duren en of daaruit ook negatieve konklusies getrokken kunnen worden; en vervolgens; wie moet de politieke partijen aansprakelijk stellen?

Doorman licht toe dat de werkgroep nadrukkelijk heeft gepraat over decentralisatie van het welzijnswerk, waarbij gedacht wordt aan de uiteindelijke regie van de kaderwet.

J. Smiers stelt vast dat de rijksoverheid financieel wel verantwoordelijk moet blijven, dat de kunsten geproduceerd en gebruikt kunnen worden, en dat de uitvoering dan zoveel mogelijk centraal kan zijn.

J. van Riemsdijk kwalificeert de bezwaren tegen decentralisatie als „vriendelijke onzin“. Belangrijk is dat voorkomen wordt dat mensen in kleine gesloten circuits leven, en daarvoor wordt decentralisatie hier en daar gebruikt. De grote beweeglijkheid van mensen binnen zo groot mogelijke circuits moet het uitgangspunt zijn in de cultuurpolitiek.

Sakko antwoordt Leutscher, met betrekking tot de duur van het leerproces, dat het pakket aan taken en verantwoordelijkheden waarmee gedecentraliseerd wordt niet voor altijd vast ligt; omdat niet — zoals in de kaderwet — voor eeuwig vastgesteld moet worden wát de verantwoordelijkheid van de centrale — en wát de taak van de andere overheden moet zijn.

Met betrekking tot de verantwoordelijkheid van politieke partijen vindt Sakko dat de gemeenten met een cultuurplan moet komen dat onderdeel is van de gemeentebegroting, zodat politieke partijen een uitspraak moeten doen. Hij onderschrijft verder de opmerking van Van Riemsdijk over de grotere beweeglijkheid van mensen. **Leutscher** blijft verontrust dat er processen in gang worden gezet die later betreurd worden, en dan niet meer bijgesteld kunnen worden.

J. Kassies stelt nadrukkelijk dat politiek alléén de Kaderwet aan de orde is en daarvan moeten dan ook de konsekwenties worden onderkend. Het kunstbeleid zoals dat in de kaderwet is geregeld gaat uit van een aantal veronderstellingen namelijk

A op het gebied van de behoeften van de plaatselijke en regionale bevolking en;

B dat die behoeften worden geformuleerd en geartikuleerd door zogenaamde partikulier initiatief — organisaties waarvan het karakter sinds enkele eeuwen bekend is.

C Ten derde, en naar aanleiding van Smiers, dat de centrale overheid zich met de Kaderwet een wettelijk instrument verschafft om zich tegen de verantwoordelijk-

maal het gegeven kader'', dan kun je nog defaitistischer worden en zeggen; laat het dan maar komen. Maar dan moet je wel goed bedenken vanuit welke mentaliteit die kaderwet is ontworpen en dáár wordt dan ook stelling tegen genomen.

W. Tromp-Brattinga informeert of in de werkgroep ook is gepraat over het gevaar van gelijkschakeling met de lokale machtsverhoudingen (waartoe decentralisatie zou kunnen leiden), als gevolg waarvan bepaalde kunsten blijvend in de verdrukking zouden kunnen geraken.

Sakko merkt op dat er over gepraat is, maar dat er ook nu weinig kunstsektoren zijn die binnen de autonome verantwoordelijkheid van één overheid vallen. Ook in de

„Eerst dan verkrijgt het optreden van de overheid op het gebied van de kunst karakter en gestalte, wanneer zij de kunst niet meer beschouwt als een aangelegenheid, welke geheel los staat van alle der door haar te verzorgen belangen, maar haar verband met een aantal dezer erkent. In deze opvatting is de kunst niet meer opgesloten in de begrenzing van museum of concertzaal, doch moet zij te vinden zijn op de straat, in een willekeurig gebouw, in een eenvoudig gebruiksvoorwerp.

Het kan lijken of dit vooral in deze tijden slechts ijdele gedachten zijn. Doch ook in de moeilijkste tijden, waarin het gevaar bestaat, dat volken naar den afgrond worden gesleept, heeft men het ideaal na te streven, de menschheid op een hooger plan van beschaving te brengen. Daartoe kan ook strekken intensiever bemoeiing van de overheid met kunst. Allermint in dien zin, dat de kunst uitsluitend of in hoofdzaak zou worden regeeringszaak. Integendeel. De overheid heeft slechts te stimuleren, te bevorderen, op actieve wijze: zij heeft de levende krachten in de maatschappij, van kunstenaars en kunstgevoeligen en kunstbehoevenden, te wekken en elkander te doen naderen. Daar liggen de grenzen van haar taak.''

E. Boekman, Kunst en overheid in Nederland 1939

heid met betrekking tot het beschikbaar stellen van gelden af te dekken. Het is kwalijk dat de overheid de centrale beheersmacht heeft over de totale financiële middelen, zodat die overheid zich kan beperken tot wat zij volgens de wet moet doen en al het andere tot het autonome areaal van de gemeenten kan verklaren.

Doorman zegt dat hij zich tegen decentralisatie zou verklaren als zijn onpartijdig voorzitterschap hem dat niet verhinderde (hilariteit), omdat alle discussies over decentralisatie, behalve met betrekking tot de Kaderwet, speculatie is.

J. Smiers deelt de beduchtheid en meent dat, los van de beleidsstructuren, de kunsten niet in de kaderwet passen.

C. de Jong, lid van de werkgroep, merkt op dat die beduchtheid ook in de groep is uitgesproken maar dat er iets met de kunsten moet worden gedaan en dan is decentralisatie toch niet tegen te houden. Het gaat er echter om dat die niet gaat verlopen volgens de Kaderwet maar op een andere manier, waarbij de politiek betrokken wordt bij de besluitvorming.

Sakko zegt in reactie op Kassies nogmaals tégen de kaderwet te zijn. Niettemin blijft het nodig je te beraden over een strategie want de vraag van decentralisatie, die aan de kunstsektor is gesteld, kan niet worden ontlopen. De werkgroep heeft aan alternatieven gedacht; zo moet aan de politieke wils- en besluitvormingsorganen worden voorgehouden op welke punten de kunstsektor wel of niet in de kaderwet past, zonder in principe de mogelijkheid van decentralisatie af te wijzen.

Sakko Als Jan Kassies zegt: „die kaderwet is nu een-

toekomst moet er voor de meeste kunstvoorzieningen een door rijk, provincie en gemeenten gedeelde verantwoordelijkheid komen. Het Rijk moet waken over de kunstvoorzieningen, maar een garantie dat de door mevr. Tromp genoemde ontwikkeling wordt voorkomen is er niet.

J. den Uyl wil reageren met betrekking tot de kaderwet, die door zijn kabinet is gemaakt en hier verworpen dreigt te worden. Eén mogelijkheid tot aktivering van de kunst is aldus Den Uyl, gelegen in het ruim baangeven aan bijvoorbeeld kunst in oude wijken, fabrieken, gekraakte huizen; kunst die zich met de problemen van die mensen daarin bezighoudt. Maar dat kan niet zonder de mensen zelf te laten uitmaken wat ze kunst vinden.

Den Uyl „In Brabant zal dat bijvoorbeeld zijn kleiduiven schieten''. En als je de mensen zelf niet laat uitmaken waaraan ze het geld willen besteden — want dat is wat de Kaderwet wil — dan kom je niet verder. Hij ziet best de konserverende elementen erin, het risico van een bevestiging van regenteske kultuurinstellingen, maar zonder dat risico te nemen kom je helemaal niet verder. Om die reden vindt hij de Kaderwet een goed idee.

J. Smiers meent dat Den Uyl aan één vraag voorbijgaat; namelijk of dit alles binnen deze kaderwet moet worden gerealiseerd. De problemen met betrekking tot de kunst hebben volgens hem een zodanige eigen ingewikkeldheid dat daarvoor een aparte wet op de kunsten nodig is. Volgens **T. Yocarini** gaat decentralisatie leiden tot een enorme centralisatie; zie bijvoorbeeld de concentratie van kunstenaars in Amsterdam omdat die stad nèt iets meer voor kunstenaars doet. Als niet nauwkeurig kaders worden gemaakt waarbinnen de kunst kan functioneren

dan ontstaan er een paar plekken in Nederland waar heel gecentraliseerd gewerkt en geleefd wordt, terwijl dan elders misschien nog wel eens een straat wordt opgeschilderd. Decentralisatie, daar gelooft hij dan niet meer in.

Doorman sluit in verband met de tijd die iedere stelling toegemeten heeft gekregen de discussie over decentralisatie en stelt het volgende onderwerp aan de orde.

KUNST EN ONDERZOEK

„Vernieuwing van instellingen blijft zinloos zonder een groei in aantal van degenen, die boeken preferen boven bier. Het bierloze tijdvak, dat achter ons ligt heeft sommigen voorgoed het boek doen ontdekken. Maar terwijl de onverkochte voorraden in de boekhandel zich reeds weer opstapelen, blijft de tapkast uitverkocht. En dat ligt niet aan de geleide economie”.

J. M. den Uyl, Van bevrijding tot nieuwe Staten-Generaal, 1947

De stelling die dan aan de orde wordt gesteld luidt aldus;

premissie 1 kunst is onderzoek

premissie 2 dit onderzoek is, zoals dat ook bij wetenschappelijk onderzoek het geval is, niet resultaatgericht.

Konklusie: het moet kennelijk een taak van de rijksoverheid zijn, omdat kunst maken niet resultaatgericht is, die activiteit te financieren. Het onderscheid niet — versus wèl avantgardistische kunst is daarin overigens weggevallen. De lagere overheid krijgt dan als financierings-taak toegemeten het financieren van kunstgebruik, de consumptie van kunst.

L. Brandt Corstius vindt de stelling al te genuanceerd. Niet alle kunstmaken kan over één kam wordt geschoren zoals in de stelling gebeurt. Er is zoals in de wetenschap ook in de kunst een deel dat alleen om de zaak zelf gaat, maar ook een grote variëteit aan kunstbedrijven die veel dichterbij een markt of publiek staan. Er moet ook voor kunstenaars een enorme flexibiliteit zijn om op de schaal tussen die twee uitersten te werken, waarbij ze dus in het ene geval meer steun van de overheid kunnen krijgen, dan weer binnen een markt opereren. Die nuancering moet worden aangebracht omdat je het anders je tegenstanders te makkelijk maakt.

P. Sonke, lid van de werkgroep, wil op dit punt interrumperen en een toelichting geven. Hij begrijpt niet waar de stelling vandaan komt, gesteld is namelijk dat wetenschappelijk en kunstzinnig onderzoek vergelijkbaar zijn, maar verschillend in aksenten; voornamelijk in het grensverleggende of fundamentele aspekt van wetenschappelijk onderzoek. Dat aspekt wilde men bekijken met betrekking tot kunstzinnig onderzoek. Een tweede item in de discussie was dat het inbrengen van geld niet altijd tot onderzoek in de kunsten leidt. Fundamenteel is

dat er mensen zijn met een attitude die tot onderzoek leidt. Het gaat dus met name om het scheppen van die attitude, en met name in het kunstvakonderwijs, zodat dat in de leerplannen, opdrachten van docenten en in andere materiële faciliteiten wordt uitgedrukt, zodat het dan pas geld gaat kosten. Derde punt is dat er ruimte geschapen moet worden om te zoeken, waarbij het onderzoeksresultaat fundamenteel onzeker blijft.

J. Fransman merkt, terugkomend op de decentralisatie op dat er één taak is die de rijksoverheid altijd op zich zal moeten nemen; de verantwoordelijkheid voor de spreiding van een gedifferentieerd kunstaanbod.

Op verzoek van **Doorman** licht **D. Bleijleve** dan het

verband met de derde stelling toe. In de decentralisatie-diskussie is een enorme vaagheid opgetreden omdat decentralisatie van kunst en van kunstgebruik werden verward. Die twee zaken zijn in de werkgroep uit elkaar gehaald; daar is gezegd dat iedere vorm van kunstmaken eigenlijk een proces van onderzoek is. In dat proces moet je beslist niet gaan decentraliseren, want politiek is daarvoor een te grof werkend instrument. Het gebruik van kunst kan je wel overlaten aan de lagere overheden, die geneigd zijn om naar degenen waarvoor dat gebruik bestemd is te luisteren en daarnaar te handelen. De rijksoverheid moet dat onderzoek, kunstmaken, mogelijk moet maken. Dat is een essentieel iets dat de kwaliteit van een samenleving bepaalt en onafhankelijk van het gebruik dat er van kunst wordt gemaakt.

B. Tromp vindt dat er in de stelling nogal wat onaangenaamheden zitten; ten eerste gaat de stelling van het niet-resultaat gebonden karakter van kunstzinnig onderzoek, waarop ook m.b.t. de wetenschap wel is geweest, terug op een ideologie die gebruikt kan worden om elke maatschappelijke controle op wat er gebeurt en hoè, onmogelijk te maken. Veel wetenschappelijk onderzoek is bovendien wel degelijk van te voren zeer goed door-

dacht en gestuurd onderzoek.

Ten tweede wordt de term „experiment” m.b.t. onderzoek in een dubbelzinnige betekenis gebruikt.

Bij wetenschappelijk onderzoek gaat het erom, onder bepaalde gelijkblijvende condities een aantal variabelen met elkaar in contact te brengen, op grond waarvan een van tevoren geformuleerde these bevestigd of verworpen wordt. Bij kunst of overheidsbeleid gaat het om iets heel anders; niemand weet wat er uit zal komen en niemand weet wat de termen zijn waarin het als geslaagd of niet-geslaagd moet worden beschouwd.

Ten derde is wetenschap kumulatief; onderzoek vormt de basis voor weer nieuw onderzoek. Bij kunstzinnig

staat moeten worden gesteld om „maar eens wat aan te rotzooien”.

J. Riezenkamp reageert hierop met te zeggen dat het kunstbeleid zich dan buiten ieder ander beleid gaat plaatsen. Ook van kunstbeleid moet gevraagd kunnen worden wat er ongeveer uit kan komen, gezien de schaarse middelen en de noodzaak om een keuze te maken in wat gefinancierd moet worden.

Er moet wel een bepaalde ruimte zijn zoals dat ook bij wetenschappelijk onderzoek het geval is. Voor typisch produktiewerk kunnen daarbij andere eisen worden gesteld dan voor andere activiteiten.

J. Lamers merkt op dat het repertoiretoneel in Nederland

„Het vraagstuk van de sociale cultuurspreiding, is ingewikkeld, omdat het onoplosbaar is zolang men niet aanvaardt, dat de sociale politiek en de onderwijspolitiek hier beslissende factoren vormen. Het is ondenkbaar, anders dan incidenteel de arbeidersklasse voor kunst te interesseren, zolang deze activiteit niet een onderdeel vormt van een sociale cultuurpolitiek van breder basis dan alleen die van de kunst.”

Jan Kassies, *De Gids*, 1961, p. 463-474

onderzoek hoeft dat helemaal niet het geval te zijn (Boegeroep).

B. J. Langenberg benadrukt dat de werkgroep er alleen op heeft willen wijzen dat kunst gelijke trekken vertoont met onderzoek. Vooral in zijn eigen sektor, het toneel, is dat onderzoek gefrustreerd door de produktiedwang; het grote aantal opvoeringen, repetities etc.

Het Rijk moet de beschermende taak op zich nemen de kunstenaar in staat te stellen onder die produktiedwang uit te komen. De kunstenaar heeft de plicht voortdurend bij zichzelf te rade te gaan, iedere keer weer. Die plicht is een deel van de kunst dat de werkgroep wilde gelijkstellen met onderzoek. Dan ontspint zich een „bijna theologische” discussie tussen **K. Bos** en **D. Leutscher** over de vraag of het herhaaldelijk uitvoeren van een kunstwerk hetzelfde is als onderzoek. Zij menen van wel.

A. Schrijnen-van Gastel meent van niet; het is niet zo dat ieder nieuw optreden iets toevoegt aan het vorige, de kunstenaar is niet grensverleggend bezig als hij honderdmaal iets opvoert, is wel met kunst, maar niet met onderzoek bezig.

Doorman komt terug op de kernvraag; nl. of de Rijksoverheid een financieringstaak m.b.t. alle kunst zou hebben, terwijl de taak van de lagere overheid gericht zou zijn op de consumptieve kant van het proces.

H. Hoek wijst erop dat het erom gaat dat sommige delen in de kunst onderzoek zijn; die delen, bijv. avant-gardistische kunst, zou de overheid moeten financieren. De kernvraag is niet de verdeling van de financiering van kunst.

D. Bleijleve is het met dat laatste eens; het gaat niet om de verdeling maar om een ander soort beleid t.o.v. kunst maken. De overheid moet het proces van kunstmaken financieren zonder daarbij de dwingende eis van een tegenprestatie te stellen. Door verschillende sprekers wordt dit ondersteund; zij vinden ook dat kunstenaars in

kapot is gegaan aan de mensen die maar door staan te spelen. Merkwaardig is daarbij de polarisatie, de haatmuur tussen de mensen die dat geld staan te verdienen en zij die het onderzoek doen. Groepen die mislukken zouden zelf moeten onderzoeken hoe dat komt en er dan iets aan doen. Maar daarvoor is produktiedwang natuurlijk de dood.

Doorman: De vraag is natuurlijk; aan de ene kant kun je een startsubsidie verlenen zonder verdere voorwaarden, maar er komt een moment waarop geëvalueerd moet worden.

B. J. Langenberg noemt het frappant dat veel toneelspelers en orkestleden denken dat zij die produktiedwang opgelegd krijgen, juist van die rijksoverheid die zich rotpiekert hoe dat voorkomen kan worden en hoe zij ook eens aan onderzoek kunnen doen, zoals een paar groepjes dat toevallig konden omdat in '69 het toneelbeleid in elkaar donderde en er opeens geld over was. Volgens **Riezenkamp** zit er genoeg ruimte tussen de speelbeurten, maar die wordt opgevuld door lessen te gaan geven op konservatoria, omdat men niet bereid is of in zijn opleiding niet heeft geleerd in te zien dat onderzoek een noodzakelijk punt is.

J. Kassies zegt in reactie op Langenberg dat de allereerste oorzaak van het ontstaan van nieuwe groepen is dat er een aantal mensen waren die dat wilden en coûte que coûte hebben doorgezet, niet omdat het toneelbeleid in elkaar donderde en er ineens geld was. Dat geldt voor het Onafhankelijk Toneel, voor Werktheater; het tonen van het karakter was daarin belangrijk en het talent, dat kan dan later worden gezien. In de tweede plaats; we kunnen het eens zijn met wat Lamers zegt over het repertoiretoneel. Het punt is nu juist hoe je dat beleidsmatig, in een politiek besluitvormingsproces omzet.

ALTERNATIEVE FINANCIERING

De voorzitter stelt de vierde en laatste stelling over scheiding van kunst- en kunstenaarsbeleid aan de orde, maar vanuit de zaal wordt geprotesteerd, omdat de alternatieve financiering van kunstaanbod niet voldoende aan de orde is geweest.

D. Bleijleve, voorz. van de werkgroep, geeft een technische toelichting: de samenvoeging van de werkgroepen onderzoek en financiering heeft plaatsgevonden omdat voor het laatste onderwerp slechts twee belangstellenden bleken te zijn. Alternatieve financiering houdt niet

J. Kassies repliceert met de lakonieke opmerking dat het hier gaat om een schijnprobleem en dat de toelichting op die stelling zou kunnen plaatsvinden in de zin van: „moet er een landbouw- of boerenbeleid worden gevoerd”.

De voorzitter van de werkgroep „Kunst en overheid”, **T. Yocarini**, licht toe dat dit destillaat van de besprekingen in de werkgroep slechts een klein onderdeel van de besproken problematiek weergeeft. Waar het in hoofdzaak om ging was motieven voor politici te formuleren, waarom het noodzakelijk is een kunstbeleid — en dus een kunstenaarsbeleid — te stimuleren en hoe kunst maatschappelijk kan functioneren.

Ter verduidelijking van die discussie in de werkgroep

„Dat de kunst van vandaag alleen nog avantgardistisch kan zijn, betekent ondertussen niet dat de grote kunstwerken uit vroegere perioden achterhaald zijn. Evenmin pleit hun populariteit tegen de moderneren. De mening bijv. dat Beethoven voor ons begrijpelijker is dan Schönberg is bedrog. Schönbergs muziek is, hoe vreemd ze het publiek ook in de oren klinkt, net zo'n produkt van de maatschappelijke structuur als de gesteldheid van dat publiek. Door de cultuurindustrie tot vrijetijdsslaven gemaakt is dit publiek echter niet meer in staat om werkelijk naar klassieke muziek te luisteren.”

Bart Tromp, cultuurindustrie en kunst, 1973

alleen financieringsbronnen in maar kan ook slaan op de financieringswijze en daar is al uitvoerig over gesproken. Wat de bronnen betreft is in de werkgroep naar voren gekomen dat in bepaalde sectoren gelden beschikbaar zijn die op het ogenblik aan commerciële winstoogmerken worden besteed, terwijl wij meenden dat zeker een gedeelte daarvan via overheidsmaatregelen ten goede zou kunnen komen aan het produceren van kunst. Met name geldt dit voor de grammofonplatenexploitatie en de toegangkaartjes voor de bioscoop. Daar zijn overheidsmaatregelen voor nodig en dat is dus een politieke zaak.

J. Smiers wijst op „onheilspellende ontwikkelingen op dit moment”, waarmee hij het oog heeft op het kongres „Sponsoring the art”, waarmee gepoogd wordt het bedrijfsleven te laten meebetalen aan kunstuitvoeringen. Hij acht dit „verneukeratief”, omdat hiermee via belastingaftrek gelden onttrokken worden aan de kollektieve middelen.

Vanuit de zaal wordt gevraagd wat er tegen een dergelijke aanvullende financiering is en **J. Riezenkamp** merkt op: „niemand is verplicht om het geld aan te nemen”. Hij wijst er op dat in de Verenigde Staten het Public Broadcasting System voor een aanzienlijk deel drijft op bijdragen van het bedrijfsleven. Hij wil dat niet bij voorbaat veroordelen en vindt dat de uitleg van wat kollektieve middelen zijn op een misverstand berust.

J. Smiers interrumpeert: „wat aan de belasting wordt onthouden wordt onttrokken aan de kollektieve middelen”.

KUNST EN KUNSTENAARSBELEID

De voorzitter stelt opnieuw aan de orde de vierde stelling: „er mag geen scheiding worden gemaakt tussen Kunst- en Kunstenaarsbeleid van de overheid”.

zegt **J. Rogier** dat er een algemene ergernis bestond aan de interventie van Riezenkamp gisteravond, dat kunst- en kunstenaarsbeleid gescheiden moeten worden. Hij vergeleek de kwestie met wetenschapsbeleid. Is dat iets anders anders dan wetenschappersbeleid, is onderwijsbeleid iets anders dan onderwijzersbeleid. De overheid heeft ten aanzien van al deze kulturele sectoren een taak voorzover het gaat om het mogelijk te maken, het bevorderen, het spreiden, het gelijke kansen bieden. Maar inhoudelijk moet de overheid zich noch met wetenschapsbeoefening, onderwijs of kunstbeoefening bezighouden. Zodra de overheid zich normerend gaat bezighouden met wat de wetenschap, wat het onderwijs en wat de kunst moet doen, is die overheid bevoogdend bezig en dat beluister ik in sommige opvattingen van sociaal democraten over de maatschappelijke relevantie van de kunst.

P. Vermeulen, wethouder van Kunstzaken in Rotterdam: „Wat Rogier zegt is echt onzin. Als de zaal het eens is met wat Jan Joris Lamers over het repertoire toneel zei, dan kan dit verhaal niet kloppen. Ik denk dat Kassies het niet met Rogier eens is.”

J. Kassies: Ik ben het voorzover ik het begrepen heb niet met Rogier eens.

J. Rogier repliceert: Natuurlijk moeten er kwaliteitsnormen gesteld worden. Als we het er over eens zijn dat de overheid een taak heeft om avant-garde, vernieuwing en experiment mogelijk te maken. Maar de overheid moet de normen daarvoor niet zelf stellen, de overheid heeft een sociale taak en zal voor de normering een zo pluri-

koppelen. Overal waar de vrijheid van meningsuiting in het geding is — wetenschap, kunst, misschien ook onderwijs — mag de overheid inhoudelijk geen beperkingen stellen.

En ook **J. Smiers** is openhartig: „liberalisme, ik durf dat woord ook in de mond te nemen. Ik geloof dat wij allemaal, die proberen nog even links te zijn als we in 1968 waren, tegelijk hebben ontdekt dat er bepaalde waarden in de burgerlijke maatschappij de moeite waard zijn om te verdedigen. We willen wel socialisme maar geen stalinisme.

E. Akkermans, de Federatie-koördinator, vult aan: „De vergelijking met wetenschapsbeleid gaat wel degelijk op.

„Op het departement — aldus Van der Leeuw —” eist de planning de beste mensen die men krijgen kan. In aantal behoeven zij niet een twintigste uit te maken van de horden, welke Oorlog of Landbouw nodig hebben. Maar zij moeten meer, veel meer zijn dan enkel ambtenaren, zij moeten deskundigen zijn. En voor elke cultuurtak, van de film tot het hoger onderwijs en van de pers tot de muziek moet een eigen behoorlijk geoutilleerde afdeling functioneren. Hier bekribbelen of het met een bureautje doen en voor de rest met een stel uitnemende administrateurs, betekent géén cultuurpolitiek. Een behoorlijke research, een goede planning, een doeltreffende cultuur-distributie zijn niet mogelijk, wanneer het ministerie van Onderwijs Kunsten en Wetenschappen een Departement van Onderwijs is met een klein cultureel aanhangsel, zoals het tot voor de oorlog was en thans weer dreigt te worden. Het is evenmin mogelijk, wanneer dit ministerie in hoofdzaak administratief werkt en niet creatief. Slechts een doelbewuste leiding bij de hier liggende staatstaak, uitgeoefend door een blijvende kern van nauw samenwerkende, cultureel goed onderlegde hoofdambtenaren, onder de politieke verantwoordelijkheid van de minister, kan hier bereiken wat noodzakelijk is.

Dit cultuurbestuurcentrum hebbe zijn verlengstukken naar de provincies, en vooral ook naar het buitenland. Cultuur is nationaal, maar ook internationaal en elke afsluiting binnen de landsgrenzen voert tot afsterving”.

P. J. Idenburg, De strijd voor een actieve cultuurpolitiek, 1952

form mogelijk samengestelde groep van deskundigen moeten aanstellen. De samenstelling daarvan is een heel moeilijke zaak, dat onderken ik wel.

F. van de Burg, volgens mij geeft de overheid wel degelijk inhoud aan het onderwijs. Het is volslagen onzin dat de overheid daarbuiten blijft. De grenzen zijn bij onderwijs voorzichtiger te trekken dan bij landbouwbeleid. Misschien moet het bij kunst nog voorzichtiger, maar als de overheid gelden geeft om de avant-garde te stimuleren houdt de overheid zich inhoudelijk bezig met de kunst.

J. Kassies: Ik kom terug op een uitspraak van Max Arian die vanmiddag zei: inderdaad liberaal. De overheid moet voor wat het aanbod van kunst en het laten ontstaan van kunst als enig criterium hanteren: laat honderd bloemen bloeien. Dat is een opvatting afkomstig uit de politieke verworvenheden van de 19e eeuwse burgerij. Daar moeten we geen doekjes om winden. Het gevaar is dat je alle aanbod als indifferent beschouwt. Maar in die pluriforme samenleving moet je ook uit zijn op een rechtvaardige verdeling van de middelen. Dan kan je — Wim Meyer heeft het tot ongenoegen van de rechtse pers gezegd — zeggen: op deze post kan je kiezen welke ideeën je meer naar voren wil laten komen dan andere. Dat kan je in dienst stellen van groepen die eerder niet bereikt werden. De vraag is dus of je wel zo liberaal kunt zijn als Max dacht.

M. Arian, uitgedaagd, reageert zonder omwegen: het is onzinnig om het kunstbeleid aan het landbouwbeleid te

Als het gaat om socialistische cultuurpolitiek dan gaat het ook om inkomensbeleid en werkgelegenheidspolitiek. En dan zijn kunst- en kunstenaarsbeleid onscheidbaar, zoals wetenschapsgeleid ook de wetenschappers betreft.

Den Uyl, gekonfronteerd met alle linkse liberalen: „Wie zou er tegen zijn dat honderd bloemen bloeien? Maar daarmee wordt het eigenlijke probleem ontlopen. Het kunstaanbod kan niet pluriform genoeg zijn, maar de overheid ontkomt geen moment aan kiezen en keuren. Natuurlijk probeert ze dat te doen met inschakeling van deskundigen, democratisch, commissies tot in het derde geslacht, en wat dies meer zij, maar ze ontkomt niet aan de keuze tussen besteding van geld aan traditionele en experimentele kunst, tussen uitvoerende kunst en kunstonderzoek.

Uiteindelijk gaat het er om wat de overheid in het totaal van middelen — naast wat ze besteedt aan wetenschap, aan sport, liefdadigheid, aan het hogere wezen — doet aan kunst. Hoe ook gedecentraliseerd, hoe ook geadviseerd, hier zit een keuze in, een cultuurpolitieke keuze! Ik houd niet van de term maatschappelijk relevant, want dat kan tot het laag en klein houden van ongewenste zaken leiden.

Geld uittrekken voor experiment en vormingstheater is een keuze en ik vond dat een overheid verder moet en kan gaan, met name bij een kunstvorm als stedebouw en architectuur — hoe mensen kunnen wonen en werken — en die alles te maken heeft met de inrichting van kantoren

en fabrieken. Daar is research nog veel belangrijker dan welke uitvoering dan ook. Mijn notie is dat vanuit een maatschappelijke obsessie die aangeduid is met spreiding van macht en mensen de kans geven op eigen poten te staan, dat de overheid voor stedenbouw en architectuur ongelofelijk veel meer moet doen en daarop ook door kunstenaars moet worden aangesproken. Ik vind dat veel te gemakkelijk de hele notie van progressieve cultuurpolitiek onder het kleed wordt gestoffeld. We zijn ineens allemaal liberaal geworden. Ik vind het prachtig; ik was liberaal en ik blijf liberaal, maar ik vind dat er behoefte is aan progressieve cultuurpolitiek.

J. Rogier: Bij de kwestie van scheiding van kunst- en

dus niet om politiek effect te bereiken maar om zo zorgvuldig mogelijk duidelijk te maken welke criteria je aanlegt bij het maken van de keuzes.

Voorzitter: Er is niet alleen beperktheid van middelen, er is ook beperktheid van tijd. Wat hebben we bereikt in deze studiekonferentie? Er zullen meer konferenties nodig zijn om een hoop verwarde ideeën, vragen en intuïties, niet helemaal ter zake zijnde mededelingen en ook een enkele keer originele ideeën om te zetten in heldere formuleringen van socialistische kunstpolitiek. Het was te voorzien dat het onmogelijk zou zijn om vandaag al de paragraaf te schrijven die we hopelijk allemaal wel vinden dat geschreven moet worden. Het echte werk zal na deze

„Maar ik betwijfel het of decentralisatie vandaag voor de ontwikkeling van de kunst enig belang heeft. Het is toch zo dat de gemeenteraad van Coevorden vandaag toch niet in staat is tot enige discussie over kunst. Ik ben er niet van overtuigd dat het beleid gebracht moet worden naar mensen die het allemaal van nabij kunnen overzien. Een beetje financieel knel, en wie is de dupe. Wees nou eerlijk: van ieder experiment of vernieuwing, ze weten toch niet waar ze tegenaan lopen. Het is toch snel: dat kan mijn kind ook.”

Jan Kassies, de Volkskrant, 11 sept., 1979

kunstenaarsbeleid moet centraal staan de vraag naar de taak van de overheid in het algemeen. Binnen het socialisme wordt daarover zeer verschillend gedacht. Het dirigisme van de sociaal-democratie leidt tot een overheidsbepaling welke kunstnormen aan de bevolking worden doorgegeven. Dat nu moet volstrekt uitgesloten worden. De overheid heeft in mijn notie geen andere dan een spreidingstaak, zorgen voor gelijke kansen, voor de correctie van het marktmechanisme in een liberale, kapitalistische samenleving.

F. van de Burg: Wie stelt dan de inhoud van het kunstenaarsaanbod vast? Je bent er niet met te zeggen: dat is de kunstenaar. Was het maar waar. Je komt dan in een krachtenveld terecht, waar de ene groep over meer macht beschikt dan de andere.

J. Rogier: Natuurlijk moet een overheid kiezen en daarbij zullen ideologische doeleinden en individuele voorkeur een rol spelen, maar een overheid die dat probleem onderkent, zal zorgen dat de verdeling plaatsvindt via pluriforme adviesorganen. Wetenschappelijk onderzoek wordt in Nederland gefinancierd en opgezet op een wijze, die de wetenschappers vrijlaat. Dat gebeurt via ZWO, via universiteiten. Datzelfde moet gelden voor de kunst.

J. Kassies: Dat neemt niet weg dat er uiteindelijk één is die een beslissing neemt en dat is de gemeente Eindhoven die beslist Proloog niet te steunen. Ik houd vol dat het geen technische keuzen zijn; zeker als het om een links cultuurbeleid gaat, is het de vraag wie het ten goede komt.

J. Riezenkamp: Hier heb ik niets aan toe te voegen, gegeven de eindigheid van de middelen en de pot die er is voor de gemeente. In de gemeente Rotterdam gaat 130 miljoen om in de kunsten, waarvan 90 miljoen negatief staat op de gewone dienst en de overige 40 miljoen zijn eigen inkomsten uit kaartjes en de rest rijkssubsidie. Op de vraag wie maakt de keuze, is het antwoord: de politici. Bij het formuleren van je verkiezingsprogramma gaat het er

konferentie moeten beginnen en het is te hopen dat de Rotterdamse Kunststichting dat initiatief met bekwame spoed ook verder vormgeeft. Tussen alle materiaal dat te berde is gebracht zitten een aantal krenten die er uit gehaald moeten worden.

D. Leutscher: Nog één vraag aan de heren politici: hebben ze hier iets aan gehad?

De voorzitter speelt de vraag door aan de twee Rotterdamse wethouders Riezenkamp en Vermeulen en PvdA-fractie leider in de Tweede Kamer Den Uyl, die volgens hem „ongetwijfeld stilistisch fraaie antwoorden” zullen geven.

Riezenkamp waarschuwt voor de bedreiging van het kunstbudget in een tijd van steeds schaarser wordende middelen en benadrukt de noodzaak om zulke discussies voort te zetten na tientallen jaren van windstilte op dit terrein. „De kunstsector neemt een buitengewoon zwakke machtspositie in, omdat de kunstsector er niet in slaagt politici te binden in de discussie over het eigen beleid. Het is keihard nodig om de konfrontatie tussen kunstenaars en politici en degenen die met kunstbeleid te maken hebben met grote frequentie te herhalen, ook omdat de belangengroeperingen binnen de kunstsector uitermate zwak georganiseerd zijn.”

Vermeulen meent dat er weer leven komt in de discussies en dat de matheid overwonnen wordt. In Rotterdam zijn al een aantal discussies gevoerd over stedenbouw en architectuur, over beeldende kunstbeleid en er wordt aan beleidsnota's gewerkt.

Tenslotte geeft **Den Uyl** nog „een klein toetje”. Hij herhaalt zijn uitspraak dat de misère van de politiek de misère van de kunst is. Vanuit de kunstenaars moeten verwijten worden gedaan aan de politici: wat vindt men dat in de politiek scheef zit, waarom mensen belemmerd worden in hun creativiteit, waarom kunstenaars niet het

gevoel hebben lekker te kunnen werken. Dat heeft hij nog te weinig gehoord.

Hans Keller deelt mee, dat het verslag compleet gepubliceerd zal worden en dat de discussies zullen worden

voortgezet in kleine groepen en in een openbare bijeenkomst. Het programma daarvoor wordt spoedig uitgewerkt door de initiatiefnemers.

BOEKMANstichting

StuDiecentrum voor kunst, cultuur en beleid

Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
telefoon bibliotheek 020-624 37 39

De uitleentermijn bedraagt 4 weken. Mits tijdig aangevraagd is verlenging met 4 weken mogelijk, tenzij de publicatie inmiddels is gereserveerd.

De uitleentermijn is verstreken op:

30 OKT. 1997

30 OKT. 1997		
--------------	--	--

OORTZETTING

et symposium over „Kunst en politiek” heeft niet volledig beantwoord aan de bedoelingen van de organisatoren, die vooral voor ogen hadden dat praktische voorstellen zouden worden geformuleerd voor paragrafen over het kunst- en kunstenaarsbeleid in de programma's van socialistische en andere progressieve partijen. De nogal theoretische en „cultuurfilosofische” inleiding en discussie van de eerste avond zijn weliswaar gevolgd door de inpak van concrete problemen, in de werkgroepen die op zaterdagmorgen bijeenkwamen en een plenaire discussie op basis van vier stellingen, maar hiermee is de kous niet af. De handreiking of liever uitdaging aan de politieke partijen moet verfijnd en concreet ingevuld worden.

De verkiezingsprogramma's van 1981 moet de vertaling van de discussies op dit symposium terug te vinden zijn. Wethouder Riezenkamp heeft in zijn hartekreet aan het slot van het symposium terecht gewezen op de uiterst wakke machtspositie van de kunstsector bij het touwtrekken om de „middelen”. Een „veld”-instituut als de Rotterdamse Kunststichting en een „research”- en „voorlichtings”instelling als de Boekmanstichting gaan daarom samen commissies in het leven roepen om de thema's van de werkgroepen van het symposium verder uit te werken en eventueel nieuwe thema's aan de orde te stellen.

Vie zich deskundig genoeg acht om daaraan deel te nemen, geve zich op bij de Rotterdamse Kunststichting (Kruisplein 30, Rotterdam) of de Boekmanstichting (Herengracht 415, Amsterdam). De commissies moeten hun werk in januari 1980 beginnen.

De eerder aangekondigde openbare discussie-bijeenkomst over kunst en politiek zal plaatsvinden op zondag 24 februari 1980, aanvang 14.30 uur, in De Lantaren in Rotterdam.

TOT ZIENS OP ZONDAG 24 FEBRUARI
14.30 UUR IN DE LANTAREN, ROTTERDAM
DANK U